

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma

Sanna Koljander

**”Opimme et siel voi olla norppia ni ne elää siel
vedes” – Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin
norppatätitoiminnan toimintaideoita varhaiskas-
vatukseen**

Opinnäytetyö 2013

Tiivistelmä

Sanna Koljander

”Opimme et siel voi olla norppia ni ne elää siel vedes” – Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatäitoiminnan toimintaideoita varhaiskasvatukseen, 44 sivua, 2 liitettä, toimintakansio 26 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma Lappeenranta

Opinnäytetyö 2013

Ohjaaja: lehtori Outi Kokko-Muhonen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Tämä opinnäytetyö käsitteli Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatäitoimintaa, joka on saimaannorppaan liittyvää päiväkodeissa tapahtuvaa ympäristökasvatusta. Työn tarkoituksena oli kartoittaa varhaiskasvattajilta norppatäitoiminnan kehittämideoita sekä laatia saimaannorppaan liittyvä toimintakansio varhaiskasvattajan käyttöön. Työn taustalla oli Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin halu kehittää omaa ympäristökasvatustyötä varhaiskasvatuksessa sekä tarve koota konkreettisia, varhaiskasvattajille sopivia toimintaideoita liittyen Saimaaseen ja uhanalaiseen saimaannorppaan. Työssä käsitelty aihe oli ajankohtainen sekä paikallisesti että valtakunnallisesti, ja työn tarkoituksena oli tuottaa varhaiskasvatuksessa hyödynnettävää tietoa Saimaasta ja uhanalaisesta saimaannorpasta. Opinnäytetyö koostuu raporttiosasta sekä toimintakansiosta.

Opinnäytetyössä selvitettiin haastatteluin taipalsaarelaisen Metsäpolun päiväkodin varhaiskasvattajien kokemuksia norppatäitoiminnasta eli norppatäidin vierailutuokioista päiväkodilla. Haastatteluin kartoitettiin tyytyväisyyttä norppatäidin käynteihin sekä kerättiin tuokioiden kehittämideoita. Haastattelussa esiin tulleiden toiveiden perusteella koottiin myös saimaannorppa-aiheinen ympäristökasvatuksellinen toimintakansio ”Norppatouhuja – vinkkivihko varhaiskasvattajalle”. Vihkonen on ladattavissa Suomen luonnonsuojeluliiton internet-sivuilla saimaannorppaan liittyvässä oppimateriaalipankissa.

Opinnäytetyön tuloksena koottu saimaannorppa-, Saimaa- ja ympäristöaiheinen varhaiskasvatuksen vinkkivihkonen tukee Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin ympäristökasvatus- ja norppatiedotustoimintaa. Saimaannorppa- ja Saimaa-aiheinen vinkkivihkonen innostaa varhaiskasvattajaa suunnittelemaan omaa ympäristökasvatustoimintaansa erilaisten leikkien, pelien, askarteluideoiden, kirjallisuusvinkkien sekä tutkimusideoiden ja tehtävien avulla. Toimintakansion toimintaideoiden avulla lapsia voidaan innostaa tutkimaan omaa ympäristöään ja lähiluontoaan havainnoimalla, itse kokemalla ja toimimalla, kokeilemalla, aistimalla ja sekä leikin kautta oppimalla. Sympaattinen saimaannorppa toimii oivallisena innoittajana myös muun lähiympäristön tutkimiseen ja tuntemiseen. Mitä lapsena oppii tietämään ja tuntemaan, sitä haluaa aikuisenakin suojella.

Asiasanat: ympäristökasvatus, varhaiskasvatus, saimaannorppa

Abstract

Sanna Koljander

"We learned that there can be ringed seals out there and that they live there in the water" – action ideas of the "Norppatätitoiminta" in South Karelia nature conservation district for early childhood education, 44 pages, 2 appendices, action folder 26 pages

Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta

Health Care and Social Services, Degree Program in Social Services

Bachelor's Thesis 2013

Instructor: Senior Lecturer Outi Kokko-Muhonen, Saimaa University of Applied Sciences

This thesis addressed the "Norppatätitoiminta" of the South Karelia nature conservation district, which is The Saimaa ringed seal related environmental education organized in daycare centers. The background of this study was in the South Karelia nature conservation district's desire to develop their own environmental education activities in early childhood education and a demand to compile concrete Saimaa-related activity ideas suitable for early childhood educators which were focused on the endangered Saimaa ringed seal.

Objective of the study was to survey development ideas from early childhood educators related with the "Norppatätitoiminta" and to create a Saimaa ringed seal related action folder to be used by early childhood educators. Subject of the study was topical from both regional and national perspectives and it produced information about Lake Saimaa and the endangered Saimaa ringed seal, which is suitable for early childhood education. The thesis surveyed experiences related with "Norppatätitoiminta" by interviewing early childhood educators of the daycare center, Metsäpolku. Idea of the interviews was to survey experiences related with visits by the Norppatäti at the daycare. Satisfaction and development ideas regarding moments were also gathered. Based on the wishes brought up in the interviews, an environmental education focused action folder "Norppatouhuja – vinkkivihko varhaiskasvattajalle" was compiled. This booklet is available for download from the internet pages of The Finnish Association for Nature Conservation.

This early childhood and environmental education focused tip-booklet related to Lake Saimaa, that was produced as a result of this thesis, supports environmental education and the Saimaa ringed seal information sharing carried out by South Karelia conservation district. This tip-booklet inspires early childhood educators to plan their own environmental education activities by means of different kinds of plays, games, craftwork, literature as well as study ideas and puzzles. By means of this action folder children can be inspired to study their own environment and close proximity to nature by observations, try outs and action, sensing as well as by means of play. The sympathetic Saimaa ringed seal is an ideal source of inspiration also for studying and knowing other neighbourhood environments around us. What we will learn and know as a child, we will want to protect also as an adult.

Keywords: environmental education, early childhood education, Saimaa ringed seal

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Opinnäytetyön lähtökohdat ja tavoite	6
3 Saimaannorpan elinympäristö ja suojele	7
4 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa.....	9
5 Ympäristökasvatuksen toimintatapoja ja pedagogisia menetelmiä	13
5.1 Kokemuksellinen oppiminen.....	14
5.2 Leikki	15
5.3 Kirjallisuus	15
5.4 Taidekasvatus	16
5.5 Case Forest -pedagogiikka.....	17
6 Varhaiskasvatussuunnitelma	18
6.1 Lapsen tapa toimia ja oppia.....	19
6.2 Tutkiva oppiminen	22
7 Varhaiskasvattajien haastattelun tuloksia	23
7.1 Kokemuksia Norppatätitoiminnasta	23
7.2 Norppatätitoiminnan kehittämisideat	27
8 Opinnäytetyön toteutus ja tutkimusmenetelmät	28
9 Toimintakansion koostaminen.....	32
10 Johtopäätökset.....	38
Lähteet.....	42

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelurunko

Liite 2 Norppatouhuja –vinkkivihko varhaiskasvattajalle

1 Johdanto

Kaikkien kansalaisten, myös päiväkodeissa toimivien kasvattajien vastuulla on ympäristöstä ja kestävästä tulevaisuudesta huolehtiminen. Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on herätellä lasten ympäristötietoutta leikin ja lapsilähtöisen toiminnan sekä osallisuuden kautta. Lapsuudessa luodut toimintatavat ja -mallit säilyvät läpi elämän. Siksi ympäristökasvatus jo lapsen varhaisina vuosina on tärkeää ja muodostaakin tärkeän arvoperustan tulevaisuutta varten.

Opinnäytetyössäni tavoitteena on selvittää kuinka Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin järjestämä norppatätoiminta tukee ympäristökasvatusta päiväkodeissa ja kuinka toimintaa voisi kehittää. Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri järjestää saimaannorppaan liittyviä teemapäiviä päiväkoteihin ja käyntejä kutsutaan norppatätoiminnaksi. Vierailukäynnit ovat tällä hetkellä pienimuotoisia, ja niitä tehdään satunnaisesti yhden henkilön voimin. Luonnonsuojelupiiri haluaa kehittää toimintaansa ja tämän opinnäytetyön myötä kartoittaa varhaiskasvatuksen henkilökunnan toiveita ja ajatuksia siitä, millaista norppatätoiminnan tulisi tulevaisuudessa olla.

Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri on esittänyt toivomuksen laatia toiminnan tueksi konkreettisia ideoita ja toimintaehdotuksia sisältävä toimintakansio saimaannorpasta ja sen elinympäristöstä Saimaasta. Kansioon on tarkoitus koota varhaiskasvatuksen henkilökunnan tarpeista esiin tulevia teemoja ja toimintai-
deita.

Uhanalaisen saimaannorpan ympärille kietoutuva ympäristökasvatustyö on Saimaan alueella ajankohtaista. Pienten lasten on myös tärkeä saada tietoa heitä lähellä elävästä uhanalaisesta norpasta, jota ei esiinny missään muualla maailmassa. Sympaattinen norppa voi toimia oivallisena siltana varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksen kehittämiseen päiväkodeissa. Norppatätoiminnan ja toimintakansion avulla varhaiskasvattajat voivat innostaa lapsia entistä enemmän havainnoimaan ympärillään olevia pieniä luonnon ihmeitä, tukea ympäristöherkkyyden kehittymistä sekä kasvattaa heitä ympäristövastuulliseen elämäntapaan ja sitä kautta tukea lasten osallisuutta.

Oma kiinnostukseni ympäristökasvatukseen on myös yksi syy tämän opinnäytetyön aiheen valintaan. Oman lähiympäristön havainnointi ja tutkiminen on tärkeää, jotta voi myöhemmin oppia näkemään kauemmas; sitä mitä oppii rakastamaan jo lapsena, ei aikuisenakaan halua tuhota. Opinnäytetyöni sijoittuu varhaiskasvatuksen alaan, koska omana tavoitteenani on sisällyttää sosionomin koulutukseen lastentarhanopettajan kelpoisuus. Tämä opinnäytetyö voi toimia mahdollisesti esiselvityksenä Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin tulevaisuuden hankesuunnitelmalle liittyen norppatätitoiminnan laajempaan kehittämiseen.

Opinnäytetyön otsikon sitaatti on peräisin Metsäpolun päiväkodin norppa-aiheisesta sadutuksesta, joka oli tehty heti norppatädin käynnin jälkeen talvella 2013.

2 Opinnäytetyön lähtökohdat ja tavoite

Ympäristökasvatukseen liittyviä opinnäytetöitä on tehty Saimaan ammattikorkeakoulussa ja muissa ammattikorkeakouluissa toistaiseksi vähän. Raija Raittilan mukaan (2011, 208) varhaiskasvatuksen ympäristökasvatus on jäänyt hyvin vähälle huomiolle Suomessa ja kansainvälisestikin, vaikka varhaislapsuus on tutkitusti erittäin tärkeää aikaa rakentaa arvopohjaa myöhempää elämää varten. Oman lähiluonnon tunteminen on myös silta laajempien kokonaisuuksien ymmärtämiselle. Ympäristö- ja Saimaa-aiheinen opinnäytetyö on aihepiiriltään erittäin ajankohtainen ja tärkeä, se myös korostaa paikallisuutta ja alueen omaa lähiluontoa. Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin aluepäällikkö Kaarina Tiaisen innokkuus kehittää norppatätitoimintaa ja ympäristökasvatusta luonnonsuojelupiirissä on ollut yksi tämän tutkimuksen lähtökohdista.

Opinnäytetyössäni olen selvittänyt Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatätitoiminnan kehittämisideoita varhaiskasvatuksen henkilökunnalta Taipalsaaren kunnasta Saimaanharjun Metsäpolun päiväkodista. Norppatätitoimintaa tehdään Etelä-Karjalan alueen päiväkodeissa tällä hetkellä hyvin pienimuotoisesti, yhden henkilön voimin. Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri pitää ympäristökasvatusta sekä norppatädin työtä erittäin tärkeänä ja hyvänä tapana vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin ja asenteisiin. Tästä syystä työtä ja toimintaa halutaan kehittää.

Opinnäytetyössäni selvitän haastatteluin Metsäpolun päiväkodin henkilökunnalta kokemuksia Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatäitoiminnasta. Tarkoitukseni on myös kysellä henkilökunnalta, kuinka lapset ovat ottaneet norppatäidin käynnit vastaan ja miten asiaa on ehkä käynnin jälkeen käsitelty edelleen ryhmässä. Opinnäytetyötäni varten tiedustelin henkilökunnalta ideoita ja ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi ja monipuolistamiseksi. Taipalsaaren varhaiskasvatuksen henkilökunta valikoitui tähän selvitystyöhöni siksi, että Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri on toteuttanut norppatäitoimintaa suurimmaksi osaksi juuri Taipalsaaren varhaiskasvatuksessa jo monen vuoden ajan. Norppatäitoiminnalla on Taipalsaaren varhaiskasvatuksessa pitkä perinne.

3 Saimaannorpan elinympäristö ja suojele

Kolmessa seuraavassa luvussa on avattu opinnäytetyön aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä, jotka ohjaavat teoreettisena viitekehyksenä opinnäytetyöni toimintakansion kokoamista ja raporttiosan pienimuotoisen kehittämiselvityksen laatimista. Saimaannorpan suojele ja sen tämänhetkinen tila muodostavat opinnäytetyöni aiheen ytimen ja lähtökohdan.

Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri on toteuttanut 2000-luvun aikana monenlaisia saimaannorpan suojeleluun liittyviä hankkeita ja projekteja. Saimaannorpan suojelelyö on yksi Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin ajankohtaisista teemoista, suojelelyö jatkuu vahvasti edelleen. Ympäristökasvatus on yksi luonnonsuojelupiirin keskeisiä toiminnan muotoja myös norppansuojelelussa, luonnonsuojelupiiri tekee yhteistyötä alueen koulujen ja päiväkotien kanssa viemällä niihin tietoa ja esittelemällä toimintaansa. Luonnonsuojelupiirin edustajat ovat tehneet pienimuotoista norppatiedustointia alueen päiväkoteihin ja kouluihin liki kymmenen vuoden ajan. Saimaannorppasta on tehty ympäristökasvatuksen opetuspaketti vuonna 2004 lähinnä kouluikäisille. Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri on järjestänyt vuosina 2010-2011 norppalähettilästoimintaa Etelä-Karjalan ja Etelä-Savon kouluissa. (SLL 2012a.) Norppalähettilästoiminta on laajentunut alkuvuodesta 2013 myös Pohjois-Karjalaan. Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin työ keskittyy tällä hetkellä norppatiedon levittämiseen. Tietoa norppasta jaetaan niin alueen mökkiläisille, vapaa-ajan kalastajille, turisteille kuin koululaisillekin. (Hulkko 2013.)

Saimaannorppa (*Pusa hispida saimensis*) on erittäin uhanalainen norpan alalaji, jonka elinympäristönä on Saimaan vesistö. Vuonna 1955 rauhoitettu saimaannorppa väheni aikanaan metsästyksen takia. Saimaannorppia on tällä hetkellä laskettu olevan noin 300 yksilöä. Norpan suurin uhka liittyy ihmisen toimintaan, lähinnä ihmisen aiheuttamaan häiriöön pesintäaikana ja vapaa-ajan verkkokalastukseen, joka on yksi merkittävimpiä uhkia etenkin nuorille norpille. Muut suurimmat uhkatekijät norpan kannalta ovat ympäristömyrkyt sekä Saimaan veden pinnan vaihtelu. Tärkeä keino suojella saimaannorppaa on myös suojella sen elinaluetta Saimaata. (SLL 2012b.)

Heikoimmillaan saimaannorpan kanta on ollut 1980-luvun alussa, jolloin kannaksi arvioitiin hieman reilu sata yksilöä. Saimaan veden säännöstelyn rajoitusten myötä 1990-luvulla pesäkuolemat vähenivät huomattavasti. Lähes joka toinen kuutti hukkui kuitenkin ensimmäisen elinvuotensa aikana 2000-luvun alkupuolella verkkoihin. Verkkokalastusta rajoittava asetus tuli voimaan tietyillä alueilla Saimaata vuonna 2011, tämän myötä enää joka kolmas kuutti kuolee verkkoihin (Taskinen 2013). Saimaannorpan suojelun välitavoitteena on saada norppakanta kasvuun, aluksi noin 400 yksilöön. Tämä tarkoittaa välittömän sukupuuton vaaran väistymistä. Paras keino norpan suojeluun on taata sille verkkovapaita ja rauhallisia pesimäalueita, mutta tähän tarvitaan laajempia verkkokalastusrajoituksia. Norppa pesii vain rajatulla alueella, mutta se liikkuu lähes koko Saimaalla. (Hulkko 2013.)

Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin aluepäällikön ja saimaannorppasiantuntijan Kaarina Tiaisen mukaan asenteet norpan suojeluun ovat Saimaan alueella hyvät, sillä suojelutyö on tehokasta ja ihmisten asenteet ovat pääosin suojelun kannalla (Hulkko 2013). Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirissä ympäristökasvatusta ja norppatiedon levittämistä pidetään hyvin tärkeänä toimintana saimaannorpan suojelussa. Luonnonsuojelupiirin mukaan *"tiedon levittäminen sekä jokaisen ihmisen asenteiden ja käyttäytymisen muuttaminen luontoa ja norppaa kunnioittavammaksi on perusedellytys suojelun onnistumiseksi. Lapissa on Saimaan ja sen asukkaan norpan tulevaisuus"*. (SLL 2012b.)

4 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa

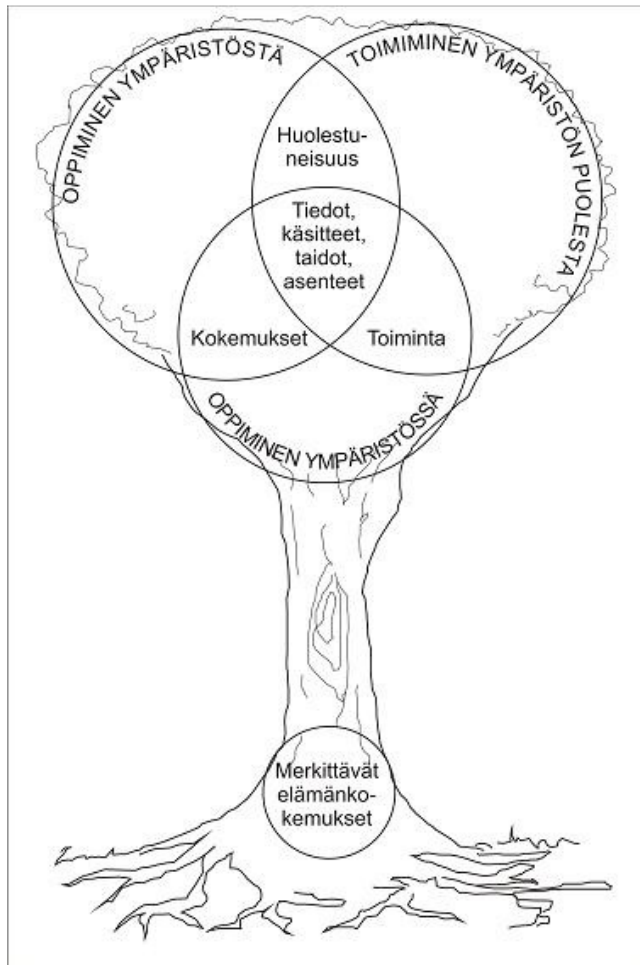
Ympäristökasvatuksen käsite on opinnäytetyössäni tärkeä avata, jotta laadittavan toimintakansion sisältö tukisi ympäristökasvatuksen tavoitteita. Muutamia pedagogisia menetelmiä ja toimintatapoja avaamini opinnäytetyössäni siksi, että ympäristökasvatuksessa toimintatapojen kirjo on laaja ja toimintatavat ovat hyvin sovellettavissa kohderyhmän mukaan. Lisäksi erilaiset ympäristökasvatuksen toimintatavat tukevat monipuolisesti ympäristöherkkyyden syntymistä, oman ympäristön tuntemista ja omien kulutusvalintojen vaikutusten ymmärtämistä (Nordström 2004, 116).

Ympäristökasvatus on melko uusi käsite ja usein sen rinnalla puhutaan kestävä kehityksen kasvatuksesta tai käytetään käsitettä luontokasvatus. Wolffin (2004, 27) mukaan ympäristökasvatuksen ja kestävä kehityksen kasvatuksen suhdetta voi jäsentää monella tapaa; ne voivat olla toistensa sisäisiä käsitteitä, rinnakkaisia tai käsitteet voidaan nähdä toistensa jatkumona. Ympäristökasvatuksesta puhuttaessa korostetaan kasvatuksessa ekologista kestävyttä sekä ihmisen ja luonnon keskinäistä suhdetta. Kestävä kehityksen kasvatuksen määritelmässä esiintyvät puolestaan kaikki neljä kestävä kehityksen ulottuvuutta; ekologinen, taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen. Ympäristökasvatuksella tarkoitetaan elinikäistä oppimisprosessia, jossa tietoisuus ympäristöstä, ympäristökysymyksistä ja omasta roolista ympäristön hoitajana ja säilyttäjänä lisääntyy. (Wolff 2004, 19-27; Raittila 2011, 211; Matikainen 2008, 155.)

Luontokasvatuksen termin puolestaan on katsottu olevan ympäristökasvatuksen alakäsite; luontokasvatuksen tavoitteena on luontotietouden lisääminen, luontokokemukset ja lapsen tunnesiteen luominen luonnonympäristöön (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 10). Raittila (2011, 209) mainitsee ihmetystä herättävän sen tosiseikan, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ei suoraan mainita ympäristökasvatusta, luontokasvatusta tai kestävä kehitystä.

Ympäristökasvatuksesta on laadittu useita malleja, joista Cantellin ja Koskisen (2004, 67-68) esittelemä Palmerin (1998) puumalli on ollut yksi käytetyimpiä malleja jäsentämään ympäristökasvatusta (kuva 1). Palmerin mukaan ympäristökasvatuksessa on kyse voimaantumisen ja henkilökohtaisen merkityks maailman muodostumisesta. Voimaantuminen ja valtaistuminen muodostavat osalli-

suuden käsitteen, joka on Koskisen (2004, 138) mukaan yksi ympäristökasvatuksen peruspilareista. Osallisuuden kautta voimaantunut lapsi luottaa mahdollisuuksiinsa ja kykyihinsä vaikuttaa. Osallistumiskokemusten kautta lapsen ympäristösuhde vahvistuu, oma minä vahvistuu ja oman roolin merkitys yhteisön jäsenenä kasvaa. Osallisuus on lapsen oma henkilökohtainen kokemus, aikuinen ei voi sitä lapsen puolesta tuottaa. (Koskinen 2004, 138.)

Kuva 1. Palmerin ympäristökasvatuksen puumalli (Helsingin yliopisto 2006).

Cantellin ja Koskisen (2004, 67-70) mukaan Palmerin (1998) puumallissa ympäristökasvatus rakentuu yksilön aiemman tiedon, elämäkokemuksen ja kehitysvaiheen perusteella, mikä muodostaa mallissa kasvatuksen perustan eli puun rungon ja juuriston. Ympäristökasvatus tapahtuu Palmerin ympäristökasvatusmallin mukaan kolmen ulottuvuuden kautta; ympäristössä, ympäristöstä ja ympäristön puolesta (kuva 1). Nämä kolme elementtiä muodostavat puun limittäin olevan lehvästön ja ne ovat toisiinsa nähden yhtä tärkeitä, tasavertaisia ja toi-

mivat kasvatuksessa samanaikaisesti. Ympäristöstä oppiminen tuottaa kokemuksellista ja kriittistä tietoa ympäristöstä ja lisää ympäristötietoisuutta sekä korostaa huolenpitoa luonnosta. Ympäristössä oppiminen tapahtuu toiminnan ja kokemuksen kautta. Tähän liittyy myös ympäristön esteettinen ulottuvuus ja sen kokeminen. Ympäristön puolesta tapahtuva toiminta on vahvasti arvokasvatuksellista ja tukee yksilön arvojen kasvua. Cantellin ja Koskisen (2004, 69) mukaan Palmerin (1998) puumalli on ollut hyvä apu ja työkalu ympäristökasvatuksen toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa.

Parikka-Nihti (2011, 18) toteaa ekologisen kestävyuden olevan kasvatuksen näkökulmasta yksinkertaisia asioita: huolehtimista, arvostusta, rakkauden ja välittämisen tunnetta luontoa, lähiympäristöä ja toisia ihmisiä kohtaan. Jotta lapsi pystyy arvostamaan luontoa ja huolehtimaan luonnosta, on hänen ensin opittava arvostamaan itseään ja toisia ihmisiä sekä koettava tunne, että häntä itseään arvostetaan. Kasvattajan toiminnassa korostuu Parikka-Nihtin (2011, 19) mukaan lapsen huomaaminen ja lapsen havaintojen arvostaminen ja niihin keskittyminen. Myös Oltmanin (2002, 24) mukaan pienten lasten ympäristökasvatuksessa korostuu aikuisen rooli oppimisen ja omaehtoisen tutkimisen, kysymysten asettelun ja ihmettelyn mahdollistajana ja tukijana. Hänen mukaansa itse prosessi on tärkeämpää kuin opittu asia. Oma toimintaa suunnitellessaan on myös hyvä muistaa, että kestävän kehityksen arvomaailma välittyy lapselle kasvattajan toiminnan ja arvomaailman kautta, ja näiden roolimallien kautta ympäristövastuullisuus kehittyy elinikäiseksi periaatteeksi (Raittila 2011, 211). Ympäristökasvatuksen tarkoitus on myös tukea niin lapsen kuin kasvattajankin omia vaikutusmahdollisuuksia ja -kykyjä ja tätä kautta tavoitteena on edistää aktiivista kansalaisuutta, osallisuutta ja vaikuttamista ympäristössä ja yhteiskunnassa (Matikainen 2008, 156). Pienten lasten ympäristökasvatus on yhdessä oppimista aikuisen, lasten ja luonnon keskinäisessä vuorovaikutuksessa (Laiho ym. 2009, 6, 17).

Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa tavoitteena on hyödyntää lasten omaa aktiivisuutta oppimisessa, sillä lapset oppivat leikkimällä, liikkumalla ja tutkiskelemalla paikkoja ja omaa ympäristöään. Perinteisellä luonnontieteellisellä tutkimisellä ja kokeellisella toiminnalla lapset saavat tietoa omasta ympäris-

töstään, jolloin ympäristökasvatukseen yhdistyy myös tiedekasvatus. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus saada omakohtaisia ja aitoja kokemuksia monipuolisista, erilaisista ympäristöistä, jolloin myös esteettinen suhde ympäristöön monipuolistuisi. Konkreettiset esimerkit ja kokemukset ympäristöstä ovat tärkeitä, sillä ne laajentavat lapsen ymmärrystä opittavasta asiasta ja tehostavat oppimista. Ympäristön konkreettinen aistiminen ja kokeminen (tuoksut, lämpötila, materiaalit, äänet jne.) auttavat painamaan asioita mieleen tehokkaasti ja palauttamaan ne tarvittaessa. Paikallisten ja arkisten, lasta lähellä olevien ilmiöiden ja asioiden tutkiminen ja kokeminen ovat pienten lasten ympäristökasvatuksessa tärkeitä, ja liian abstrakteja asioita ja laajoja kokonaisuuksia tulisi välttää. (Raittila 2011, 213; Oltman 2002, 26-28.)

Osallistuminen toimintaan ympäristön puolesta edellyttää arvokasvatusta ja lapselle kokemuksia siitä, että hän voi itse olla pieninkin keinoin vaikuttamassa omaan ympäristöönsä. Tämä ympäristön puolesta toimiminen tukee lasten ympäristövastuullisen elämäntavan sisäistämistä ja tulevaisuuden ympäristövastuulliseksi kansalaiseksi kasvamista. Ympäristökasvatus on siis arvokasvatusta. (Raittila 2011, 213-217.) Arvojen lisäksi alle kouluikäisten ympäristökasvatuksessa korostuvat myös tunnetekijät: herkkyys ympäristölle, luonnon esteettinen kokeminen, luonnon ainutkertaisuuden kokeminen sekä mielihyvän kokeminen siitä, että kokee olevansa osa luontoa (Matikainen 2008, 156). Myös elinikäisen oppimisen ajatus tulee esiin, sillä innostamalla lasta ympäristökasvatuksen myötä uteliaisuuteen, luovaan ajatteluun ja ongelmanratkaisuun sekä yhteistyötaitojen kehittämiseen rakentaa vahvan pohjan elinikäiselle oppimiselle (NAAEE 2010, 6).

Ympäristökasvatukseen sisältyy Palmerinkin (Palmer 1998, Cantellin ja Koskisen 2004, 67-68 mukaan) mallin mukaan oppiminen ympäristössä, ulkona luonnossa. Ulkona retkeily, havainnointi ja oppiminen ovat Nordströmin (2004, 123) mukaan olleet perinteisintä ympäristökasvatuksen toimintaa. Ulkona luonnossa tapahtuvan oppimisen ja opettamisen (outdoor environmental education, miljøpedagogik) käsitettä on avannut mm. Anders Szczepanski (2011). Szczepanski (2011, 3) mainitsee käsitteen sisällön vaihtelevan kulttuurin mukaan. Suomalaisessa ympäristökasvatuksessa tämä tarkoittaa luontoretkillä tapahtuvaa ohjat-

tua toimintaa, josta käytetään esimerkiksi käsitettä ohjattu luontoretkeily (Nordström 2004, 123). Sekä Nordströmin (2004) että Szczepanskin (2011) mukaan luonnossa tapahtuvassa kasvatuksessa on pohjimmiltaan kyse toiminnan kautta oppimisesta ja elämyksellisestä kokemisesta, tunteiden, toiminnan ja ajattelun vuorovaikutuksen lisääntyessä. Szczepanskin mukaan (2011, 11) tärkeä osa luontoretkillä on tiedollisen, motorisen ja luonnon tuoman yleisen fyysisen hyvinvoinnin ohella myös yksilön itsetunnon ja itsetuntemuksen kehittyminen. Hänen mukaansa myös lasten mielikuvitus ja yhteistyötaidot leikeissä kehittyvät, vastoinkäymisten sietokyky sekä stressinsietokyky paranevat. Luonnonympäristö on lapsille myös tärkeä itsenäisyyden ja omatoimisuuden harjoittelun paikka. Välitön ilmapiiri ja aito yhteistyö lapsiryhmässä ovat myönteisten ympäristökemusten edellytyksiä (Nordström 2004).

Ulkona luonnossa vietetyn vapaa-ajan määrä lasten ja nuorten keskuudessa on tutkimusten mukaan vähentynyt teollistuneissa maissa mm. erilaisen viihdeelektroniikan käytön yleistyttyä (Müller, Kals ja Pansa 2009). Heidän mukaansa lapsilla ja nuorilla on nykyisin myös yhä vähemmän mahdollisuuksia ja aikaa viettää aikaansa luonnossa. Suomen Latu ry:n (2011) mukaan nykylapset ovatkin kauempana luonnosta vaikka saattavatkin asua metsän lähellä, lapset siis tarvitsevat aikuisen apua luonnon löytämiseen.

5 Ympäristökasvatuksen toimintatapoja ja pedagogisia menetelmiä

Tässä luvussa esittelen muutamia keskeisiä ympäristökasvatuksen toteuttamis- ja toimintatapoja. Ympäristökasvatukseen liittyvien pedagogisten menetelmien ja toimintamallien ymmärtämisen avulla opinnäytetyöhön liittyvästä toimintakan- siosta on mahdollista tehdä monipuolinen ja laadukas käsikirja Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan käyttöön. Pedagogisia menetelmiä käytettäessä on kuitenkin erityisen tärkeä muistaa, että kaikessa ympäristökasvatuksessa opettajan tulisi pitää itsensä sivuroolissa ja nostaa päärooliin ympäristö ja oppijat itse (Nordström 2004, 116; Oltman 2002, 24). Menetelmät voidaan jakaa Palmerin puumallin mukaisesti oppimiseen ympäristössä (esim. luontoretket, aistiharjoitukset), oppimista ympäristöstä (havainnot, omat ympäristötutkimukset) sekä toimimiseen ympäristön puolesta (arvokasva-

tus ja osallisuushankkeet), mutta jaottelua ei ole syytä rajata liian tiukasti, sillä moniin menetelmiin ja toimintatapoihin sisältyvät kaikki kolme Palmerin elementtiä. (Nordström 2004.)

Oma kokemus ja elämykset sekä itse oivaltaminen ovat tehokkaimpia välineitä oppia, sillä lasta olisi rohkaistava aktiivisesti havainnoimaan, kyselemään ja kyseenalaistamaan. Kokemusten, elämysten ja konkreettisten esimerkkien ja omien kysymystensä kautta lapsi oppii oppimaan. Leikin merkitystä ja leikin riemua oppimisessa ja ympäristökasvatuksessa ei pidä myöskään unohtaa. Leikkiminen ja tutkiminen edistävät lapsen kokonaisvaltaista kehitystä; fyysistä, kognitiivista, sosiaalista ja emotionaalista. (Parikka-Nihti 2011, 56; Oltman 2002, 28-30; NAAEE 2010, 55; Laiho ym. 2009, 6.)

Varhaiskasvatuksen ympäristökasvatustoimintaa suunniteltaessa tulisi muistaa ottaa huomioon toiminnan soveltuvuus eri ikätasolle. On myös hyvä muistaa, että lapsen tapa ajatella on hyvin konkreettinen ja tiedon taso on erilainen eri ikäkausina, joten toiminnan ikätasoiseen ohjeistukseen tulisi kiinnittää huomiota. Käytettävissä olevien menetelmien, materiaalien ja välineiden tulee myös olla lapsen kehitystasolle ja ikätasolle sopivia. Toiminnot ja harjoitteet on hyvä suunnitella niin, että ne ovat joustavia ja avoimia ja huomioivat lasten monenlaiset lähestymistavat ja näkökulmat asiaan. Monipuolisuus toimintoja mietittäessä antaa mahdollisuuden lähestyä käsiteltävää asiaa monien aistien kautta sekä monien eri tapojen (musiikillinen, verbaalinen, kehollinen ym.) myötä. (NAAEE 2010, 54-55.)

5.1 Kokemuksellinen oppiminen

Kokemuksellisen oppimisen tavoitteena on, että lapsi oppisi luottamaan omaan harkintaansa. Lasten tulisi saada itse osoittaa tietämyksensä ja ilmaista omia arvojaan. Luonnon kokemisen kautta luottamus, suvaitsevaisuus ja vastuu sekä luonnon kunnioittaminen kehittyvät. Lapsi on luontaisesti kiinnostunut luonnosta ja luonnonilmiöistä. Kokemuksellisessa oppimisprosessissa Parikka-Nihtiin (2011, 57) mukaan on keskiössä omakohtainen kokemus. Tämän jälkeen tapahtuu kokemuksen reflektointi. Uuden tiedon lisääminen aiemmin koettuun muuttaa kokemusta ja kokemuksen perusteella selvinneet periaatteet voidaan

soveltaa tuleviin tilanteisiin. Kokemuksen kautta tieto karttuu ja muovaa arvoja sekä ohjaa toimimaan niiden mukaisesti. Alle kouluikäiselle on ominaista jatkuva tiedonhalu, sillä hän janoaa oikeaa tietoa. Myös esimerkiksi lajien oppiminen on Parikka-Nihtin (2011) mukaan helpompaa kuin murrosiässä. Hänen mukaansa luonnosta oppii parhaiten olemalla osa luontoa. (Parikka-Nihti 2011, 55-59.)

5.2 Leikki

Leikki kuuluu lapsuuteen, myös lasten ympäristökasvatuksessa Nordströmin (2004, 118) mukaan leikillä on tärkeä rooli. Leikkien luonne vaihtelee ikäkausien mukaan, ja ympäristökasvatukseen kuuluvien leikkien luonne voi vaihdella pienten kuvitteluleikeistä hieman isompien lasten sääntöleikkeihin ja rakenteluleikkeihin. Leikki tukee oppimista ympäristöstä ja tuo siihen uusia ulottuvuuksia. Leikin avulla luonnosta voidaan oppia kokeilun, vertailun tai luonnosta erilaisten asioiden etsimisen kautta. Myös erilaiset luonnosta löytyvät materiaalit kuuluvat olennaisena osana rakenteluleikkeihin. (Nordström 2004, 118-119.)

Lapsi oppii liikkeudessaan, leikkiessään ja puuhaillessaan sekä toimiessaan muiden kanssa. Leikkimisen ja eri aistien käyttämisen avulla lapsi oppii havainnoimaan luonnon monimuotoisuutta, ja sitä kautta lapsen ymmärrys luonnosta lisääntyy. Leikillä on tärkeä rooli myös lapsen kehityksessä: havaintokyvyissä, motoriikassa, keskittymisessä, yhteistyökyvyssä ja ohjeiden seuraamisessa, sekä vastoinkäymisten sietokyvyssä. (Suomen Latu 2011, 11.)

5.3 Kirjallisuus

Sadut kuuluvat ympäristökasvatukseen, ja niiden avulla voidaan ympäröivää maailmaa muokata lapselle ymmärrettäväksi sekä harjoitella mielikuvituksen avulla ja eläytyen erilaisia toimintamalleja sekä suhtautumistapoja ja oppia kulttuurisia arvoja (Nordström 2004, 119). Satujen ohella draama on hyvä keino käsitellä ympäristökasvatuksen asioita mielikuvituksellisessa ympäristössä. Draaman keinoin hankalatkin asiat on lasten kanssa helpompi käsitellä, kun liikutaan mielikuvitusmaailmassa tai kenties tulevaisuudessa. (Nordström 2004, 120-121.) Draama on myös hyvä väline auttaa lasta katsomaan maailmaa toisin silmin, sillä kun lapsi eläytyy johonkin muuhun rooliin, hänessä herää Nordströ-

min (2004, 121) mukaan empatiantunteita ja hän oppii ymmärtämään eri näkökulmia.

Luontoretken keskellä pidetty lukuhetki toimii oivallisena johdatteluna johonkin retkellä käsiteltävään aiheeseen. Satuhetkellä luonnon keskellä on syytä kuitenkin välttää liian paljon yksityiskohtaisia tietoja tai abstrakteja käsitteitä sisältäviä kirjoja. Pelkät kuvakirjatkin voivat toimia oivallisena keskustelun herättäjänä. Satuhetki myös rauhoittaa lapsia, satujen lukeminen on tuttua ja myös luonnonympäristössä sadun kuuntelemisella on rauhoittava vaikutus. (Oltman 2002, 48-49.)

5.4 Taidekasvatus

Taidekasvatus voidaan myös yhdistää ympäristökasvatukseen. Taiteen keinoin lapset tuntevat luomisen riemua, tunteiden ilmaisua sekä pystyvät mielikuvituksen keinoin käsittelemään heitä askarruttavia asioita. Ympäristötaide edistää ympäristöherkkyyden lisääntymistä ja on konkreettinen väline ympäristön tutkimiseen ja analysoimiseen. Se antaa myös esteettisiä kokemuksia ja auttaa kehittämään lapsen suhdetta ympäristöön. (Nordström 2004, 121.) Taide mahdollistaa lapselle monenlaisia ilmaisutapoja, mikä on tärkeää etenkin pienelle lapselle, jonka verbaalinen kehitys on vielä kesken (Laiho ym. 2009, 12).

Oman taideteoksen maalaaminen, piirtäminen tai askartelu on Tuomaalan ja Myyryläisen (2002, 86) mukaan lapselle monivaiheinen prosessi. Työn tekemiseen liittyy havaintojen tekemistä ja niiden tulkintaa ja taiteen keinoin lapsi hahmottaa ja jäsentää tunteitaan, joita ei osaa sanallisesti ehkä vielä kertoa. Lapsi muuttaa näkemänsä, kokemansa ja aistimansa elämyksen taiteen kielelle ja kuvailee sitä omalla tavallaan. Tärkeää ei ole lopputulos, vaan itse tekeminen. (Tuomaala & Myyryläinen 2002, 86.)

Ympäristötaiteelle ominaista on sen lyhytkestoisuus, luonnonmateriaaleista kootut taideteokset ovat olemassa vain lyhyen aikaa. On tiedostettava ja hyväksyttävä se, että sade, tuuli tai lumi ovat voineet hajottaa tai muuttaa teoksen (Myyryläinen & Tuomaala 2002, 91). Luonnonmateriaalien sekä kierrätysmateriaalien hyödyntäminen tuo taidekasvatukseen mielenkiintoa ja tuo erilaisia, tavan-

omaisista taidemateriaaleista poikkeavia esteettisiä kokemuksia lapsille (Pääjo-ki 2011, 114).

5.5 Case Forest -pedagogiikka

Ympäristökasvatukseen on kehitetty erilaisia pedagogisia malleja. Näistä esi-merkiksi Case Forest -pedagogiikka on tutkivan oppimisen tapaan myös lapsi-lähtöinen, aktiivinen oppimismenetelmä, jossa lapsen tietämys rakentuu tutkien, kokeillen ja havainnoiden vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Oppimisen käynnistää jokin ongelma, jota lapset lähtevät itse ratkaisemaan itse miettimien-sä tutkimuskysymysten avulla. Case Forest -pedagogiikka perustuu ongelma-lähtöiseen ja ongelmaperustaiseen oppimiseen, jossa opettajan rooli on olla oppimisen ohjaaja ja resurssien luoja. Projektityöskentelyn pituus voi vaihdella hyvinkin pitkäkestoisista projekteista lyhyisiin, lapsiryhmän oman kiinnostuksen, päiväkodin resurssien sekä tutkimuksen aiheena olevan teeman mukaan. (Pa-rikka-Nihti 2011, 52, 54.)

Case Forest –tyyppisessä tutkimusprojektissa lapset saavat yhdessä aikuisen kanssa laatia ryhmän yhteisen kysymyksen, joka tutkittavassa ilmiössä tai asi-assa heitä kummastuttaa. Tämän jälkeen lapsiryhmän tehtävänä on miettiä, kuinka kysymykseen saadaan vastauksia, mitä menetelmiä tai välineitä asian tutkimiseen tarvitaan ja miten niitä käytetään. Projektin edetessä lapset doku-mentoivat ja keräävät tietoa projektin tutkimuskysymykseen liittyvästä asiasta ja saavat kerättyä erilaista aineistoa ja tietämystä liittyen heitä askarruttaneeseen asiaan tai ilmiöön. (Ekenberg ym. 2010.) Case Forest –tyylisessä toiminnassa korostuvat ryhmän yhteinen tekeminen ja toiminnan suunnittelu. Oppiminen on tällöin myös aktiivinen prosessi, jossa tietämys asiasta tai ilmiöstä rakentuu ko-keillen ja havainnoiden, eri näkökulmia yhdistellen ja ennen kaikkea vuorovaiku-tuksessa muiden ryhmäläisten kanssa (Parikka-Nihti 2011, 52).

6 Varhaiskasvatussuunnitelma

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelmaan sisältyvä luonnontieteellinen orientaatio luo perustan ympäristökasvatukselle varhaiskasvatuksessa. Lapsen tapa toimia on tärkeä ottaa huomioon toimintakansiota ja sen toimintoja suunniteltaessa. Myös tutkiva oppiminen käsitteenä on keskeistä avata lukijalle, koska se tukee lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta. Sen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Yhteiskunnan järjestämä, valvoma ja tukema varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää vaalia lapsuutta ja ohjata lasta ihmisenä kasvamisessa. Varhaiskasvatus on kokonaisuus, jossa lapsen hoito, kasvatus ja opetus nivoutuvat toisiinsa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisällöllistä toteuttamista ja edistää yhdenvertaisuutta sekä yhdenmukaistaa toimintaa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on edistää lapsen kasvua, hyvinvointia ja oppimista. Näiden lisäksi varhaiskasvatussuunnitelmien on tarkoitus auttaa lapsiryhmän toiminnan suunnittelua, lisätä henkilökunnan ammattiosaamista, edistää vuorovaikutusta lapsen kanssa sekä yhteistyötä vanhempien kanssa (Kronqvist 2011, 29; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Varhaiskasvatuksen keskeiset sisällöt rakentuvat kuuden eri orientaation muodostaman kokonaisuuden ympärille ja yksi niistä on luonnontieteellinen orientaatio, johon ympäristökasvatus käsitteenä liittyy, vaikka ei suunnitelmassa käsitteenä esiinnykään. Varhaiskasvatuksessa ei ole tarkoituksena oppiaineiden sisältöjen opiskelu, vaan pikku hiljaa sellaisten välineiden ja valmiuksien hankkiminen, joiden avulla lapsi vähitellen pystyy perehtymään, ymmärtämään ja kokemaan ympäröivän maailman monimuotoisia ilmiöitä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.) Varhaiskasvatuksen lapsikäisyys perustuu kokonaisvaltaiseen käsitykseen lapsesta, ja kasvatuksen tavoitteena on turvata lap-

sen kokonaisvaltainen kehittyminen. Toiminnassa eivät siksi näykään ainejaot, vaan toiminta keskittyy jatkuvuuteen, ja päivittäiset hoitotilanteetkin ovat yhtä tärkeitä toimintoja kuin varta vasten oppimiseen tähtäävät toiminnot (Brotherus, Hytönen & Krokfors 2002, 23.)

Varhaiskasvatuksen luonnontieteellisessä orientaatiossa syvennyttään elollisen luonnon ilmiöihin tutkimalla, havainnoimalla ja kokeilemalla. Ympäröivän luonnon monet ilmiöt eläimineen, kasveineen ja vuodenaikojen muutoksineen avautuvat lapselle syy-seuraustyyppisten vaikutussuhteiden ja niihin perehtymisen kautta. Tämänkin orientaation aiheet moninaisine ilmiöineen, eläimineen ja kasveineen eri vuodenaikoina ovat tarjolla päiväkodin lähiympäristössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Esiopetussuunnitelman perusteissa (2010) ympäristökasvatus sisältyy ympäristö- ja luonnontiedon sisältöalueeseen. Tavoitteena on, että esiopetuksessa lapsi oppii ymmärtämään ja arvostamaan lähiympäristöään sekä tunnistamaan oman toimintansa vaikutuksia. Tavoitteena on edellä mainittujen taitojen avulla kehittää lapsen myönteistä ympäristösuhdetta. Esiopetuksen opetuksessa korostuu tutkiva lähestymistapa joten oppiminen tapahtuu kyselemällä, kyseenalaistamalla ja havainnoimalla. Lapsi oppii havainnoimaan, kuvailemaan, vertailemaan ja luokittelemaan asioita ja dokumentoimaan niitä jollain tapaa. Raittila (2011, 209) mainitsee, että ympäristökasvatus ei suoranaisesti näy myöskään ympäristökasvatuksen nimellä esiopetussuunnitelman perusteissa, vaikka sisällöllisesti ympäristö- ja luonnontiede sisältöalueessa ympäristöön liittyviä asioita käsitelläänkin.

6.1 Lapsen tapa toimia ja oppia

Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Leikkiminen on lapselle tärkeä kehitystehtävä ja oman psyykkisen, sosiaalisen ja fyysisen minuuden rakentaja sillä leikin avulla lapsi kohtaa ympäröivän maailman (Koivunen 2009, 40; Mikkola & Nivalainen 2009, 53). Leikkiessään lapsi voi tutkia mieltään askarruttavia asioita, käsitellä omia havaintojaan ja kokemuksiaan, joiden mukaan lapsi rakentaa omaa käsitemaail-

maansa ja ajatteluaan. Leikki edellyttää myös aikuisen läsnäoloa ja ohjausta. Ohjauksen laatu vaihtelee lasten iän mukaan, pienempien leikeissä aikuinen toimii leikissä peilaajana ja asioiden sekä toimintojen nimeäjänä. Isompien leikissä aikuisen rooli on olla kannustaja ja innostaja. (Mikkola & Nivalainen 2009, 53-55.)

Varhaiskasvatuksessa leikkien ja tehtävien avulla lapset oppivat erilaisia tietoja ja taitoja eri varhaiskasvatussuunnitelman sisältöalueilta. Mikkolan ja Nivalaisen (2009, 56) mukaan toiminta on vielä pitkälti kuitenkin aikuisten suunnitelmien varassa, vaikka lapsi nähdäänkin varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa aktiivisena ja osallistuvana yksilönä. Heidän mukaansa aikuisen tehtävä olisikin tarjota lapselle kokemuksia ja ideoita sekä innostaa lapsia uteliaisuuteen ja herättää mielenkiinto eri asioita kohtaan. Kokemuksellisuus on lapsen oppimisen kannalta tärkeää, ja lapsen omat mielenkiinnon kohteet vaikuttavat pitkälti oppimiseen. Vuorovaikutuksella on oppimisessa myös hyvin keskeinen rooli. Kokemusten ja ajatusten jakamisella aikuisen kanssa lapsen tietoisuus lisääntyy. (Mikkola & Nivalainen 2009, 56-57.)

Lapsi on syntymästään saakka aktiivinen, tutkii ympäristöään ja on valmis ratkomaan erilaisia ongelmia, oppii niiden kautta selviytymiskeinoja eri tilanteisiin. Lapsen oppimista ja kehitystä tarkastellessa esiin nousevat usein Piaget'n ja Vygotskyn teoriat ja traditiot; he korostavat vuorovaikutuksen merkitystä oppimisessa. (Brotherus ym. 2002, 68.) Kummankin teoreetikon mukaan oppimisen lähtökohdانا ovat lapsen omat käsitykset, mutta Piaget korostaa konkreettisten asioiden tekemistä sekä kokemista ja sen perusteella uuden tiedon sulauttamista ja mukauttamista (Kronqvist 2011, 21). Lapsen ajattelu ja oppiminen muuttuvat ja kehittyvät iän myötä; Piaget'n teoria lapsen ajattelusta jakautuu eri vaiheisiin eri ikäkausina. Vygotsky puolestaan painottaa sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä oppimisessa ja kehityksessä. Lapsen oppimisen tarkastelun yhteydessä on paljon käytetty myös Vygotskyn lähikehityksen vyöhykettä. Lapsi hyödyntää lähikehityksen vyöhykettä oppimiseen toimiessaan itseään taitavamman ohjaajan tai toisen lapsen kanssa. (Brotherus ym. 2002, 68-70; Oltman 2002, 13; Hakkarainen 2008a, 45-47, 100.)

Vaikka lapsen kehitystä ja oppimista onkin kuvattu monien kehityspsykologisten vaiheistusteorioiden avulla, muistuttavat Brotherus ym. (2002, 70), että lapsen kehitys on kuitenkin hyvin yksilöllistä ja jatkuvaa sekä toimii vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. He mainitsevat myös, että aikuisen opastuksella on keskeinen vaikutus lapsen psyykkiseen kehitykseen. Lapselle soveltuva opetus ja opastus sekä läsnäolo leikeissä tuottavat sekä oppimista että kehitystä. Leikki antaa lapselle oppimisen, tiedon hankinnan ja luovan ongelmanratkaisun taitojen ohella myös iloa ja nautintoa. (Brotherus ym. 2002, 70-72, 187.)

Hakkarainen (2008a, 109) käyttää käsitettä ”vakava leikki”, jonka keskeisin ero lasten omaehtoiseen leikkiin on se, että aikuiset asettavat leikille, sen ympäristölle ja prosessille oppimis- ja kehitystavoitteita. Hakkarainen tosin kritisoi sitä, että varhaiskasvatussuunnitelmassa leikki mielletään mielikuvituksen, sosiaalisten taitojen ja empatian oppimisen välineeksi, mutta todellinen oppiminen tapahtuu suunnitelman mukaan eri sisältöorientaatioiden kautta, ja leikin merkitys oppimisessa on jäänyt mainitsematta. Tämä yhä tarkempien sisältöorientaatioiden korostaminen on hänen mukaansa ristiriidassa siihen, että lapsen varhainen oppiminen perustuu leikkiin, on juonellista ja tapahtuu nimenomaan leikissä (Hakkarainen 2008b, 110, 120). Kokonaisvaltainen leikin kautta oppiminen tulisi muistaa ja huomioida myös ympäristökasvatuksen toimintoja suunniteltaessa, ja leikin kautta oppimisen tulisi siis sisältyä myös keskeisenä osana ympäristökasvatukseen.

Kun varhaiskasvatuksen toiminta on suunniteltu lapselle luontevan toiminnan mukaiseksi, vahvistaa se hänen hyvinvointiaan ja käsitystä itsestään sekä lisää hänen osallistumismahdollisuuksiaan. Toimiessaan itselleen mielekkäällä tavalla lapsi myös ilmentää ajatteluaan ja tunteitaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.) Leikit ovat tärkeä osa etenkin pienten lasten ympäristökasvatusta (Nordström 2004, 118). Kootessani opinnäytetyöni ympäristökasvatukseen liittyvää toimintakansiota on tärkeää huomioida lapselle ominaiset tavat ajatella, toimia ja oppia.

6.2 Tutkiva oppiminen

Tutkiva oppiminen on pedagoginen malli, jonka keskeisenä perusajatuksena on tutkiva ote erilaisiin ilmiöihin. Tutkivan otteen taustalla on tiedon puute, jokin kysymys, johon halutaan selvittää vastauksia tai vain uteliaisuus. Kysymykseen halutaan etsiä tietoa ja lisätä ymmärrystä kiinnostavasta ilmiöstä. Pienillä lapsilla on taito ihmetellä ja kysyä asioita, koska he ovat luonnostaan uteliaita. Kysymyksillä on tärkeä rooli, niiden avulla lapsi hakee uutta tietoa itselleen ja rakentaa sen kautta merkityksiä eri ilmiöistä. Lapsia tulisikin kannustaa aktiivisesti kysymään, ihmettelemään ja selittämään omin sanoin erilaisia ilmiöitä. On kuitenkin hyvä muistaa, että tutkivan oppimisen tavoitteena ei ole faktatiedon opiskelu vaan asioiden ymmärtäminen. (Lipponen 2011, 32-35, Oltman 2002, 30.) Tutkiva oppiminen on lähellä jo aiemmin esitettyä kokemuksellisen oppimisen käsitettä. Tutkivassa oppimisessa korostuvat yhteisön rooli ja toimiminen yhteisön jäsenenä.

Tutkiva oppiminen on osallistavaa oppimista ja pedagogiikkaa. Tutkivan oppimisen tavoitteena on tukea ja kehittää lapsen pystyvyyden tunnetta sekä kykyä suunnitella ja toteuttaa itse erilaisia asioita, vaikuttaa yhteisössä ja esittää omia mielipiteitä ja osallistua. (Lipponen 2011, 38.) Aikuisen roolina on esittää avoimia kysymyksiä, etsiä vastauksia yhdessä lapsen kanssa ja kenties löytää uusia selvitettäviä asioita. Avoimien ja ohjaavien kysymysten kautta aikuisella on mahdollisuus havainnoida lapsen ajattelua enemmänkin kuin sitä mitä lapsi tietää. (Oltman 2002, 30.) Osallistuminen ja osallisuus sekä vaikuttamisen mahdollisuus asioihin tuottavat lapsessa voimaantumisen prosessin, jossa hän kokee olevansa merkittävä osa yhteisöä. Samalla lapsen usko omiin kykyihinsä kasvaa sekä innokkuus toimimiseen ja vaikuttamiseen lisääntyy. (Parikka-Nihti 2011, 36.)

Tärkeintä tutkivassa oppimisessa eivät ole oikeat ja väärät vastaukset vaan ylipäättänsä omiin kysymyksiin omien vastausten löytäminen sekä omiin kykyihin ja itse löytämiinsä vastauksiin luottaminen. Tämä tukee lapsen itseluottamusta ja voimaantumista (Oltman 2002, 30). Lipposen (2011, 32-37) mukaan tutkivassa oppimisessa onkin kyse kysymisestä, ihmettelemisestä, keksimisestä ja selitysten luomisesta. Oppiminen on hänen mukaansa kysymysten ohjaama on-

gelmanratkaisuprosessi, jossa aikuisen rooli on keskeinen. Hän myös muistuttaa, että tutkiva oppiminen ei ole yksilöllinen prosessi, vaan lapsia kannustetaan jakamaan osaamistaan ja tietämystään yhteistyössä muiden kanssa.

7 Varhaiskasvattajien haastattelun tuloksia

Opinnäytetyötäni varten haastattelin varhaiskasvattajia Taipalsaaren Saimaanharjun Metsäpolun päiväkodista ja selvitin heidän kokemuksiaan Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatätitoiminnasta. Kyselin kasvattajilta kokemuksia norppatätitoiminnasta ja kartoitin mahdollisia kehittämiskohteita, joita avaan seuraavissa luvuissa.

7.1 Kokemuksia norppatätitoiminnasta

Norppatätitoiminnasta on taipalsaarelaisessa Saimaanharjun Metsäpolun päiväkodissa ollut erittäin hyviä kokemuksia. Norppatätitoimintaa on ollut päiväkodissa jo monen vuoden ajan, Metsäpolun päiväkodissa norppatädin vierailusta on tullut jo vuotuinen perinne, josta pidetään kiinni. Yleensä norppatädin käynnit ovat ajoittuneet Metsäpolun päiväkodissa helmikuun loppupuolelle, samoihin aikoihin kun norppaemot synnyttävät kuuttinsa Saimaalla.

Saimaannorppaan tutustuminen on kuulunut Metsäpolun päiväkodin esikouluisten toimintavuoteen aina. Taipalsaarelaiselle Metsäpolun päiväkodille saimaannorppa on myös paikallinen eläin, ja se on luonteva ja itsestään selvä osa varsinkin esikoulun luonnontiedon kokonaisuutta. Myös pienemmillä norppaan tutustuminen on kuulunut luontokasvatukseen jo monen vuoden ajan. Saimaa on osa Saimaanharjun lähiluontoa ja siksi myös luonnollisesti osa ympäristökasvatuksen kokonaisuutta. Norppatädin käynnit on toteutettu päiväkodilla pienissä ryhmissä. Pienempien lapsien ryhmille esitys on ollut lyhyempi ja sisältänyt kuvia, ääntä, videokuvaa sekä pienen jumppahetken ennen pehmonorppiin ja norpan pesäkolojen pienoismalleihin tutustumista. Esikouluikäisille norppatädin esitys on ollut hieman pidempi ja sisällöltään myös laajempi.

Norppatädin käynnit ovat antaneet niin päiväkotiryhmien lapsille kuin kasvattajillekin valtavasti innostusta ja elämyksellistä tietoa saimaannorpasta ja sen elämästä. Haastatellut kasvattajat eivät edes muistaneet enää tarkasti, milloin

norppatädin käynnit ovat päiväkodissa alkaneet, muistelujen mukaan toimintaa olisi ollut Metsäpolun päiväkodissa ainakin yli kymmenen vuoden ajan. Kaarina Tiaisen henkilökohtaisen tiedonannon mukaan norppatädin käynnit ovat alkaneet hyvin pienimuotoisesta saimaannorpan esittelystä ja kuvien näyttämisestä ja ovat pikkuhiljaa muodostuneet nykyiseksi ääntä, kuvaa, videota sisältäviksi esityksiksi oikeankokoisine pehmonorppineen ja pesäkinosten pienoismalleineen. Tiainen on itse koettanut vuosittain lisätä ja vaihtaa mm. kuvamateriaalia omaan esitykseensä, jotta esitykset sisältäisivät aina jotain uutta ja mielenkiintoista. Tähän uudistumiseen kasvattajat olivat erityisen tyytyväisiä, sillä he kokivat aina saavansa jotain uutta norppatädin käynneiltä.

Norppatädin vierailukerrat ovat sujuneet aina hyvin. Tyytyväisiä oltiin etenkin siihen, että norppatädin käyntien sopiminen on aina ollut hyvin mutkatonta ja käynnit on saatu sovittua hyvin päiväkodin arkeen. Mahdollisesti käynnit on voitu toteuttaa jopa useamman päivän aikana eri ryhmille. Lapsiryhmät ovat suhtautuneet norppatädin käynteihin hyvin innostuneesti. Osa etenkin esikouluikäisistä muistaa edellisten vuosien käynneistä jotain ja osaa jo odottaa norppatädin kuvia ja videoita. Norppatädin käynnit ovat olleet mieleisiä, ja lapset ovat olleet innoissaan käyntien jälkeen, kun kasvattajat ovat palanneet norppa-aiheeseen.

Norppatäti-nimitys on haastateltavien mukaan tullut aikanaan suoraan lapsilta ja nimi koettiin edelleen hyväksi ja toimivaksi. Uutta nimeä toiminnalle ei oikein osattu edes miettiä, koska norppatäti on ollut norppatäti jo kymmenen vuoden ajan. Kasvattajat pitivät lapsilähtöistä nimeä myös hyvänä eikä sen muuttamiseen joksikin muuksi nähty tarvetta.

Norppatädin käynnit ovat olleet hyvä lisä päiväkodin arkeen ja antaneet myös kasvattajille itselleen lisätietoutta norppasta ja sen elinympäristöstä. Käynnit koettiin hyväksi myös siksi, että ne olivat toteutettu hyvin ja lapsentasoisesti. Käynneistä kasvattajat ovat saaneet itselleen myös paljon uusia ideoita päiväkodin arjen toiminnan suunnitteluun, mm. norppien ompeluun, lumimuovailuun (norppa ja norpan pesäkolo lumesta) ja neulenorppien tekemiseen. Norppa ja Saimaa -teemat ovat jatkuneet ryhmissä myös norppatädin käyntien jälkeen. Pieniä lapsia on norppatädin käynnin jälkeen sadutettu ja muutenkin keskusteltu siitä,

mitä norppatädin käynnistä oli jäänyt lapsille mieleen. Sadutus on toiminut todella hyvin pienten ryhmissä.

Esikoululaisten kanssa norppaan liittyvää toimintaa on jatkettu monipuolisesti. Norppa on innostanut esikoululaisia muovailemaan savesta tai massasta norppia, norpasta on myös tehty kuvia eri tekniikoin. Esikouluryhmän aulan seinää koristaa myös paikallisen taiteilijan kanssa yhteistyönä tehty suuri norppamosaiikkitaide-teos. Saimaaseen ja veteen on esikouluryhmässä myös tutustuttu: Saimaasta on kerätty kiviä, veden lämpötilaa mitattu sekä rakennettu pihalle lasten kanssa vedenpuhdistin. Esikouluryhmä myös dokumentoi omiin vihkoihin arjen toimintaansa. Norppatädin käynnin jälkeen jokainen sai piirtää vihkoon asian, joka käynnistä oli jäänyt parhaiten mieleen.

Norppatädin vierailut ovat olleet päiväkodin kasvattajien mielestä erittäin hyviä ja päiväkotiin sopivia. Käyntien sisältöön ja antiin (tieto norpasta, kuvat, äänet, pehmonorpat ja pesät yms.) oltiin myös tyytyväisiä. Käynnit ovat olleet havainnollisia, mikä oli kasvattajien mielestä tärkeää. Pienten lasten osastojen puolella norppatädin esityksen pituuteen oltiin tyytyväisiä, lapset jaksoivat kuunnella hyvin norppatädin lyhyehkön esityksen kuvineen, äänineen ja videoineen. Pienten lasten kanssa etenkin kiiteltiin norppatädin mukanaan tuomia pehmonorppia ja pesärakennelmia, joihin sai kuvaesityksen jälkeen ihan luvalla koskea ja isoa pehmonorppaa halata. Oikean norpan kokoinen pehmolelu herätti lapsissa myös paljon kysymyksiä, kuten paljonko norppa ja kuutti painavat. Pehmonorpat olivat jääneet monen lapsen mieleen erityisen hyvin. Myös varsinaisessa diaesityksessä mukana olleet norpan äänet olivat tehneet pienten lasten puolella suuren vaikutuksen, ja ne tuntuivat videon ohella olleen keskeisin mieleen jäänyt asia norppatädin käynnistä. Norppa-jumppa koettiin myös hyväksi paikallaan olemisen ja esityksen katsomisen jälkeen.

Esikoululaisille diaesitys oli hieman pidempi ja sisälsi myös asiaa norpan tutkimisesta ja norpan elämästä laajemmin. Myös keskustelulle ja lasten kysymyksille oli jätetty esityksen väliin aikaa. Äänet ja videokuva norpasta koettiin sellaisiksi, ettei päiväkodin kasvattaja itse pysty niitä kokoamaan, ja siksi niiden anti norppatädin käynnin jälkeen koettiin erittäin tärkeiksi.

Varsinaisia kehittämistoimia itse norppatäidin käynnteihin eivät kasvattajat osanneet juurikaan ideoida. Heidän mielestään käynnit ovat olleet hyvin koostettuja ja uudistuneet jollain tapaa vuosittain. He myös kokivat itse saavansa joka kerta jotain uutta tietoa saimaannorpasta, vaikka ovatkin olleet mukana itse vuosittain norppatäidin käynneillä.

Keskustelulle kesken esityksen on kasvattajien mielestä hyvä varata riittävästi aikaa, varsinkin esikouluryhmille. Toki keskustelun määrä vaihtelee ryhmäkohtaisesti, eikä varsinaista aikamäärää voi siten tarkasti sanoa. Lapset ovat kuitenkin usein innokkaita kertomaan omista norppakokemuksistaan tai kyselemään norpasta. Toinen asia, jota kasvattajat pitivät tärkeänä, oli norppatäidin esityksessä mukana olevan ryhmän pienuus. Tarpeeksi pieni ryhmä antaa mahdollisuuden kysymyksille ja norpan tarkemmalle tarkastelulle rauhallisessa ilmapiirissä. Pienten ryhmälle ehdotettiin lisäksi mm. johonkin tuttuun säveleen laadittua norppalaulua tai jotakin lorua norpasta.

Pehmonorpan ja pesäkolojen toiminnallisuuteen oltiin erityisen tyytyväisiä. Näiden lisäksi kolmanneksi toiminnalliseksi ”kohteeksi” ideoitin esimerkiksi jotain muikku-aiheista, jotta jokaiselle lapselle riittäisi ihmeteltävää eikä tarvitsisi jonottaa tai keskittyminen herpaantuisi johonkin muuhun. Muikku norpan pääasiallisena ruokana on herättänyt monessa lapsessa ihmetystä ja sen takia Saimaalla elävään muikkuun tutustuminen voisi olla hyvä lisä kosketeltaviin ja itse tutkiskeltaviin asioihin varsinaisen diaesityksen ohella. Myös esikouluikäisille toimisivat pehmonorppien ja pesäkolojen tutustumisen ohella esim. pienet mittaamis- tai tutkimustehtävät (esim. norpan pituus/oma pituus tai kuinka monta lasta painaa yhtä paljon kuin norppa ynnä muuta sellaista).

Norppatäidin käynnin paikasta heräsi haastattelussa myös keskustelua, ja kasvattajat pitivät norppatäidin käynnille parhaana paikkana sisätilaa. Ulkotiloissa äänen ja videokuvan näyttäminen ei onnistuisi. Tosin tulevaan toimintaan nähdessä mainiona ideana pidettiin myös vuosittaisten norpparisteilyjen tekemistä Saimaalla esikoululaisten tai mahdollisuuksien mukaan koko päiväkodin voimin. Vaikka norppia ei risteilyillä näkyisikään, antaisi Saimaalla vaikkapa pienellä risteilyaluksella liikkuminen lapselle tunteen ja käsityksen omasta lähiluonnosta entistä konkreettisemmin. Maisemaa tarkastellessaan lapset pystyisivät kuvitte-

lemaan norpan köllöttelemässä silokalliolla ja entistä vahvemmin kokemaan, että norpan auttaminen ja suojeleminen on kaikille yhteinen ja tärkeä asia.

7.2 Norppatäitoiminnan kehittämisisideat

Konkreettisia toimintaideoita esim. toimintakansioon tuli enemmän kuin itse vierailuihin ja norppatäidin toimintaan liittyviä kehittämisisideoita. Saimaannorpasta kertovaa lyhyttä faktatietoa kaivattiin toimintakansioon lähinnä varhaiskasvattajien omaan käyttöön, taustatiedoksi ja muistin virkistykseksi. Norpan ohella myös Saimaan historiasta, luonnosta ja eliöstöstä kaivattiin tietoa. Veteen liittyvää tutkimista (vedenpuhdistamo, mittaamiset, havainnoinnit) voisi myös yhdistää Saimaa-teemaan. Saimaata vesistönä voisi tuoda toiminnallisissa materiaaleissa esiin entistä paremmin, koska haastateltujen kokemuksen perusteella Saimaan hahmottaminen yhdeksi vesistöksi tuntui olevan lapsille hankalaa.

Sadutusta norpasta suositeltiin liitettäväksi toimintakansioon, etenkin pienten kanssa tehtäväksi. Norppatäidin käynneillään jakama ”Veeti kuutin vuosi” -satu koettiin hyväksi ja satuja toivottiin myös lisää. Tietoa norpan elämästä eri vuodenaikoina voisi olla koottuna toimintakansioon. Myös erilaisia tehtäviä (täydennä, yhdistä, etsi samanlaiset kiehkurat jne.) sekä tavallista oikean norpan (ei piirroshahmo) näköistä värityskuvaa toivottiin toimintakansioon. Myös erilaisia käsityöideoita toivottiin, esim. sapluuna norppakassien tai –paitojen painamista varten.

Mainiona tulevaisuuden toimintaideana tuli esiin myös se, että päiväkotiryhmä voisi ryhtyä jollekin tietylle norpalle kummiryhmäksi, jotta kuulisi enemmän tietyn norpan elämästä ja liikkeistä Saimaalla. Kumminorpalle voisi lähettää piirustuksia, viestejä tai terveisiä esimerkiksi internetissä. Norppa puolestaan voisi vaikkapa eri vuodenaikoina lähettää kummiryhmälle postia ja omia kuulumisiaan Saimaalta. Tai norppa voisi ”pitää” ns. blogia, jota lapsiryhmä voisi käydä aina silloin tällöin katselemassa, lueskelemassa ja kommentoimassa. Tämä tosin vaatisi organisoitua sivuston ylläpitoa ja hallintaa.

Suomen luonnonsuojeluliiton ympäristökasvattajien toimikunnalta tuli muutamia kehittämisajatuksia esimerkiksi Saimaa- ja norppa-aiheisen sadun aiheeksi. Satu voisi kertoa Saimaalla elävästä haltijasta, Norpattaresta, joka toimillaan

auttaisi saimaannorppaa. Myös norppien nimet ja niihin liittyvät tehtävät, leikit tai toiminnot voisivat ympäristökasvattajien mukaan toimia pienillä lapsilla hyvin.

Toimintakansiota varhaiskasvatukseen pidettiin myös hyvänä siksi, että varhaiskasvatuksessa on mahdollisuus syventyä norppateemaan ajallisesti joustavammin kuin esimerkiksi kouluissa. Päiväkodin kasvattajat toivoivat norppatäitoiminnan jatkuvan myös alakoulun puolelle.

8 Opinnäytetyön toteutus ja tutkimusmenetelmät

Tavoitteenani tässä opinnäytetyössä on ollut tuottaa Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin toimeksiannosta Saimaaseen ja norppaan liittyvää konkreettista ympäristökasvatusmateriaalia, toimintaehdotuksia ja ideoita käytettäväksi varhaiskasvatuksessa. Toimintakansiota voidaan hyödyntää niin luonnonsuojelupiirissä kuin alueen päiväkodeissakin kun halutaan syventyä norppa- ja Saimaa-aiheeseen vielä syvemmin. Toimintakansiosta voidaan muokata mahdollisuuksien mukaan myös myöhemmin materiaalipaketti internetiin, esimerkiksi Saimaan ammattikorkeakoulun liiketalouden tai kuvataiteen opiskelijoiden toimesta.

Opinnäytetyöhön liittyvää tutkimustehtävää avaavat kysymykset ovat:

1. Millaisiksi päiväkodin kasvattajat ja lapset ovat kokeneet Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatäitoiminnan?
2. Minkälaisia kehittämissuhteita ja ideoita heillä on norppatäitoiminnan tulevaan toimintaan liittyen?

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisen opinnäytetyönraportin lisäksi lopputuotteena on jokin konkreettinen tuote, produkti (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51). Opinnäytetyössä laadin tutkimuksen ohella toimintakansion varhaiskasvatuksen sekä luonnonsuojelupiiriin käyttöön. Toiminnallisissa opinnäytetyöissä tutkimuksellisia menetelmiä tarvitaan selvityksen tekemiseen, jos selvityksen tuottamaa tietoa tarvitaan tuotteen materiaalia varten (Vilkkä & Airaksinen 2003, 56-57). Halusin tuottaa kansion kohderyhmälähtöisesti ja siksi tarkoituksenani on ollut laatia kansio päiväkodin henkilökunnan tarpeita kuunnellen.

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimukseen vaadittavaa tietoa on kerätty laadullisen tutkimuksen keinoin. Laadullisena aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Teemahaastattelulle on ominaista, että aihepiiri on väljä ja kysymyksillä ei ole kovin tarkkaa muotoa. Teemahaastattelussa on tavallisesti muutamia teemoja, joiden ympärille haastattelu muotoutuu (Hirsjärvi ym. 2010, 208). Haastattelun toteutus voi olla yksilöhaastattelu tai ryhmähaastattelu. Itse toteutin päiväkodin henkilökunnan haastattelun aikataulusyistä ryhmähaastatteluna. Tutkimuksen aiheen ja haastateltavien mukaan on arvioitava, minkälainen haastattelumuoto tutkimuksessa antaa parhaimman lopputuloksen (Hirsjärvi ym. 2010, 210). Halusin haastattelun keskittyvän ideointiin, joten koin tarkoituksenmukaisimmaksi suorittaa haastattelun ryhmähaastatteluna.

Haastattelukysymykset oli annettu koko päiväkodin kasvattajille ennakoon, jotta haastatteluun osallistuneet kasvattajat pystyivät keräämään haastattelua varten tietoa ja ajatuksia myös muualta omasta työyhteisöstään. Haastateltavat henkilöt olivat osallistuneet oman päiväkotiryhmänsä kanssa Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatädin vierailuun 2013 helmikuun lopulla, osa kasvattajista oli osallistunut vierailuun jo monina aiempinakin vuosina. Haastateltavat henkilöt valikoituivat haastatteluun päiväkodin johtajan toimesta. Ryhmähaastattelu toteutettiin Saimaanharjun Metsäpolun päiväkodilla. Aikaa haastattelulle oli varattu päiväkodin arjen keskelle varsin niukalti, vajaa tunti. Paikalla oli kolme kasvattajaa: kaksi esikoulun lastentarhanopettajaa ja yksi pienten puolen (1-5v) lastentarhanopettaja. Pienten puolella jo antamani teemahaastattelurunkoon oli perehdytty ennakoon myös muiden päiväkodin kasvattajien toimesta, joten heidänkin ajatuksiaan tuli esille, vaikka eivät haastattelussa mukana olleetkaan.

Kävin myös ennen norppatätkäyntejä ja haastatteluja tammikuussa 2103 kertomassa lyhyesti Metsäpolun päiväkodin koko henkilökunnalle opinnäytetyöstäni ja siihen liittyvästä kehittämisideasta. Myös itse norppatätkätoiminnasta alueen päiväkodeissa on saatu taustatietoja ja toimintakansion toteutusideoita myös toimeksiantajalta, Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin aluepäällikkö Kaarina Tiaisen henkilökohtaisista tiedonannoista ja hänen kanssaan käydyistä keskusteluista. Tätä opinnäytetyötä varten olin havainnoimassa ja tutustumassa Kaarina Tiaisen tekemään norppatätkävierailuun kahtena päivänä Metsäpolun päiväkodin

pienien (1-5v) puolella sekä esikoululla. Pääsin myös esittelemään omaa opinnäytetyötäni ja sen ideaa huhtikuussa 2013 Suomen luonnonsuojeluliiton ympäristökasvatustoimikunnalle Helsingissä. Ympäristökasvatustoimikunnalta sain myös muutamia kehittämissideoita ja ajatuksia toimintakansion toteutukseen.

Haastatteluista sekä keskusteluista laadin muistiinpanot. Koska toiminnallista opinnäytetyötä varten kerättyä laadullista aineistoa ei Vilkan ja Airaksisen (2003, 57-58, 63) mukaan ole välttämätöntä analysoida yhtä tarkasti kuin tutkimuksellisten opinnäytetöiden aineistoa, vaan suuntaa antava tieto riittää, koin muistiinpanot riittäväksi dokumentointimenetelmäksi. Aineiston eli tässä tapauksessa siis haastattelujen muistiinpanojen analyysin voi kohdentaa tietoon, joka oleellisesti on kohderyhmän näkökulmasta oleellista, ja silloin kun tuotettu selvitys on perusteena joillekin sisällöllisille valinnoille (Vilka & Airaksinen 2003, 63-64). Haastatteluja voidaan toiminnallisessa opinnäytetyössä tehdä myös konsultoiden. Tällöin haastattelusta saatua tietoa käytetään oman päättelyn ja argumentoinnin tukena, eli kuten mitä tahansa teoreettista lähdeaineistoa. (Vilka & Airaksinen 2003, 58.) Koska haastatteluista keräämäni lähdeaineisto toimii toimintakansion ideoinnin sekä Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatähtitoiminnan sisällön kehittämiseen tähtäävän selvityksen pohjana, katsoin muistiinpanojen riittävän hyvin omien havaintojeni kirjaamiseen sekä haastattelujen dokumentoinniksi.

Laadullisen tutkimuksen menetelmäksi valitsemani teemahaastattelun valintaa perustelee myös Vilkan ja Airaksisen (2003, 63) mainitsema lähtökohta siitä, että opinnäytetyön tekijä haluaa selvittää kirjoittamatonta faktatietoa; uskomuksia, näkemyksiä, ihanteita ja käsityksiä ihmisten toiminnan taustalla. Aineiston analyysikeinona toiminnallisissa opinnäytetöissä on pääsääntöisesti tyypittely ja teemoittelu (Vilka & Airaksinen 2003, 64).

Toiminnallisen opinnäytetyön luotettavuus rakentuu perustelemalla tutkimusraportin sisältöä tukemalla tutkimuksen tulokset aiempiin tutkimuksiin ja selvityksiin (Vilka & Airaksinen 2003, 81). Luotettavuus toiminnallisissa opinnäytetöissä näkyy ammatillisen teorian yhdistämisenä käytäntöön. Teoriataustan avulla perustellaan opinnäytetyössä tehdyt valinnat ja teoriaa käytetään sapluunana. Opinnäytetyön luotettavuutta lisää myös se, että raportista selviää lukijalle hyvin

mitä opinnäytetyössä on tehty, minkälainen työprosessi on ollut ja miten työ on tehty. Luotettavuutta lisäävät myös tulosten esitys ja perustelut, miksi joihinkin johtopäätöksiin on päätytty. Oman asiantuntijuuden esiintuominen lisää opinnäytetyön luotettavuutta, ja lukijalle tulee osoittaa, että tutkija osaa asiansa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65, 80-81.)

Luotettavuuteen liittyy myös lähdeaineiston valinta ja kriittisyys sitä kohtaan. Vilkan ja Airaksisen mukaan (2003) opinnäytetyössä on huolehdittava ajantasaisesta lähdeaineistosta ja valittava aineistoa kriittisesti. Tämän vuoksi pyrin käyttämään mahdollisimman tuoreita lähdeaineistoja. Osa omasta lähdeaineistostani on painamattomia internetlähteitä, joiden käyttöön liittyy lähdekriittikki ja sitä kautta eettiset kysymykset lähteiden käytöstä. Toiminnallisen opinnäytetyön laatua ei kuitenkaan arvioida lähteiden lukumäärän perusteella, olennaisempaa on lähteiden laatu ja soveltuvuus. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72-73, 76.)

Tutkimuksen eettisyyteen liittyy haastateltavien suostumuksen varmistaminen ja mahdollinen anonymiteetti (heidän niin halutessaan). Eettisten periaatteiden mukaan haastatteluaineiston käyttämisen tulee olla tieteellisten kriteerien mukaista. Haastattelun aineiston säilyttämisestä tulee olla yksimielinen hyväksyntä haastateltavien ja tutkijan välillä. (Hirsjärvi ym. 2010, 25-26.) Koska tekemiäni haastatteluja ei nauhoitettu eikä myöskään litteroitu, ei haastatteluaineistoa ole ollut tarpeen hävittää. Haastateltavien nimet eivät tule myöskään missään kohdalla esiin. Tutkimuksen sidonnaisuudet on myös eettisten tapojen mukaan mainittava. Tässä tapauksessa opinnäytetyöni yhteistyökumppaninani on Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri, joka toimii opinnäytetyöni toimeksiantajana. Opinnäytetyön yksityiskohtainen suunnittelu, toteutus ja raportointi lisäävät luotettavuutta ja sitä kautta tukevat eettisyyttä. Toimintakansiota varten lähdeaineiston tekijänoikeuksista on huolehdittava ja mahdollisten lähteiden viittaamisesta huolehdittava tarkoin.

Yhteistyökumppanina ja toimeksiantajana tässä opinnäytetyössä on ollut Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri ja yhteyshenkilönä aluepäällikkö Kaarina Tiainen. Tätä tutkimusta ja haastatteluja varten anoin ja sain tutkimusluvan Taipalsaaren kunnalta. Tutkimusluvan hain kunnan varhaiskasvatuspäällikkö Marjo Jauhiaiselta. Taipalsaarelaisen Metsäpolun päiväkodin johtaja Kirsi Hovilehto on yh-

dessä päiväkodin kasvattajien kanssa antanut tukea ja apua opinnäytetyölleni ja osallistuneet mielellään norppatätitoiminnan kehittämistyöhön.

9 Toimintakansion koostaminen

Tämän opinnäytetyön tuotoksena toteutin norppa- ja Saimaa -aiheisen toimintakansion. Toimintakansion nimeksi tuli ”Norppatouhuja – vinkkivihko varhaiskasvattajalle”. Kansion on tarkoitus antaa päiväkotien kasvattajille lisäideoita, kuinka saimaannorppa-teemaan voisi jatkossa vielä syventyä lasten kanssa paremmin ja tutkiskella sen elinaluetta Saimaata. Toimintakansion toteutusta rajattiin niin, että tässä opinnäytetyössä laadin toimintakansiosta vain sisällöllisen osuuden ja toteutan toimintakansion raakaversioiden. Mahdollisen verkkototeutuksen voi tehdä tämän sisällön perusteella ja mahdollisesti tuottaa jossain jatko- projektissa lisää myös suoraan verkkokäyttöön sopivaa materiaalia norppasta ja Saimaasta, esimerkiksi lapsille suunnattuja pelejä tai tehtäviä.

Toimintaideoita sisältävä kansio on tehty Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiriin käyttöön jaettavaksi norppatätikäyntien yhteydessä sekä Suomen luonnonsuojeluliiton verkkosivuille ladattavaksi sähköisenä versiona syksyn 2013 aikana. Toimeksiantajani on Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiri ja sitä kautta Suomen luonnonsuojeluliitto, joten toimintakansion jatkojalostaminen, painattaminen ja liiton mukaisen graafisen ilmeen luominen esitteelle on edessä mahdollisesti myöhemmin.

Työtäni varten tekemässäni päiväkotikielen Metsäpolun varhaiskasvattajien haastattelussa tuli ilmi ympäristökasvatuksen vahva rooli kyseisen päiväkodin arjessa. Myös saimaannorppa-aiheeseen tartuttiin innolla, Metsäpolun kasvattajat halusivat olla mukana kehittämässä Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiriin ympäristökasvatustoimintaa varhaiskasvatuksessa. Toivoisin, että laatimani toimintakansio innostaisi muitakin alueen päiväkotiteja kehittämään omaa ympäristökasvatustaan ja -ajatteluaan. Erittäin uhanalaisen saimaannorppan suojelutyö, jota norppatätitoimintakin on, ansaitsee huomiota ja tukea kaikin puolin.

Toimintaideoita kootessani keräsin ensin haastattelujen perusteella saadut ideat ja toiveet. Toimintakansion alkuun kokosin kasvattajien käyttöön lyhyen tietoisuuskun saimaannorppasta ja sen elintavoista eri vuodenaikoina. Kasvattajat olivat

toivoneet tätä pienimuotoista ja tiivistä tietopakettia itselleen taustaksi. Saimaannorpan ohella tietopaketti sisältää myös Saimaaseen liittyvää tietoa sekä lyhyesti myös Saimaan historiaa järvioltaan muodostumisesta sekä astutuksen leviämisestä. Varhaiskasvattajat toivoivat myös itselleen taustatiedoksi lyhyttä koostetta Saimaan eliöstöstä, joten kokosin toimintakansion alkuun lyhyesti muutamia Saimaalle ja sen rantamille tyypillisiä eliölajeja. Lähteenä tietopaketille käytin Suomen luonnonsuojeluliiton ja Metsähallituksen internetsivuilla olevia perustietoja saimaannorpasta sekä Hyvärisen, Kunnasrannan, Niemisen ja Taskisen kirjoittamaa kirjaa Hyle - Saimaan oma norppa, vuodelta 2004. Lisäksi Saimaan historiaan liittyvässä tiedossa hyödynsin Etelä-Karjalan museon laatimaa verkkosivua, joka esittelee Etelä-Karjalan esihistoriaa ja muinaisjäännöksiä. Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin Kaarina Tiainen on myös tarkistanut vinkkivihkossa olevat saimaannorppaan liittyvät faktatiedot.

Toimintakansion on tarkoitus antaa vinkkejä erilaiseen toimintaan; peleihin, leikkeihin, taideteoksiin, lasten omiin tutkimuksiin ja havainnointiin. Koska kyseessä on uhanalaiseen saimaannorppaan liittyvä ympäristökasvatuksellinen toimintakansio, en nähnyt oleelliseksi laajentaa toimintaideoita kattamaan esimerkiksi koko kestävästä kehitystä. Pikemminkin koin, että toimintakansiosta tulee tehdä tiivis ja esitellä toimintaideoita vain valikoiden. Noudatin toimintakansiota kootessani Suomen luonnonsuojeluliiton määrittelemiä hyvän ympäristökasvatusmateriaalin suosituksia.

Opinnäytetyön raporttiosaan kokosin teoreettiseksi viitekehykseksi ja toimintakansion kokoamista rajaamaan joukon keskeisiä käsitteitä, jotka rajasivat ja ohjasivat hyvin toimintakansion kokoamista. Teoreettinen tietoperusta on toimintakansion laatimista varten laaja, mutta koin sen tarpeelliseksi työtä tehdessäni. Opinnäytetyön luotettavuuden lisäämiseksi olen myös tutkijana itse tuonut esiin omaa ympäristökasvatuksen osaamistani ja käytännön kokemustani toimintakansion ideoita kootessani. Muutamia toimintaideoita olen toteuttanut aiemmin jo eri lapsiryhmissä, ne on käytännössä siis testattu ja toimiviksi havaittu.

Toimintaideoita koostaessani olen käyttänyt viitekehyksenä mm. aiemmin mainitsemaani Palmerin (1988) puumallia ja koostanut toiminnot sen mukaisesti: osa toiminnoista perustuu kasvatukseen ympäristössä ja osa oppimiseen ympä-

ristöstä. Kaikki toiminnot kattavat jollain tavalla kasvatuksen myös yhteisen ympäristön puolesta. Toimintakansion koostamista on ohjannut tässä työssä esitellyt teoreettinen tausta. Lähdeaineistona olen käyttänyt mahdollisimman uutta kirjallisuutta. Ympäristökasvatuksesta tuoretta kirjallista materiaalia on valittavan vähän.

Toimintakansion sisältämät ideat ja vinkit ryhmittelin viideksi kokonaisuudeksi, jotka noudattelevat opinnäytetyöni teoriaosuudessa esittelemiäni ympäristökasvatuksen pedagogisia alueita. Toimintaideoista kasvattaja voi poimia ja muokata oman lapsiryhmän ikätasolle sopivia toimintoja ja jalostaa niitä edelleen. Kädentaitoja ja askarteluja sisältävään osioon kokosin erilaisia, pääosin luonnonmateriaaleja hyödyntäviä ideoita. Osa ideoista, muun muassa ekomassanorpat, oli ollut käytössä Saimaanharjun Metsäpolun päiväkodilla, osa oli muokattu Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin aiemmin toteuttamista askarteluideoista, kuten esimerkiksi Saimaan kartalle askarreltavat norpat. Kankaan painamiseen soveltuvan sabluunan halusin ottaa mukaan, koska päiväkodin henkilökunta sitä toivoi. Sabluunan toteutti norppatäti Kaarina Tiainen, jolla on myös tekstiilialan koulutus.

Halusin lisätä kädentaitojen sekä ulkona toteutettaviin toimintaideoihin myös erilaisia pohdintavinkkejä, jotka auttavat lasta syventymään aiheeseen ja siten myös välittämään omia ajatuksiaan ja tunteuksiaan omaan taideteokseensa tai aistimiinsa asioihin luonnossa. Vaikka kädentaitojen kokonaisuudessa on paikoin tarkoin ohjeistettuja askarteluideoita, on kasvattajan hyvä muistaa antaa lapsen luovuudelle tilaa. Itse tekemisen prosessin tulee olla etusijalla.

Koska luonnossa oppiminen, luonnon aistiminen ja oman lähiluonnon tunteminen on ympäristökasvatuksessa erityisen tärkeää, halusin koota oman osion toimintoja, joita voidaan tehdä lapsiryhmän kanssa ulkona luontoretellä tai Saimaan rannassa, jos sinne on mahdollista päästä helposti. Toki osa toiminoista sopii toteutettavaksi myös päiväkodin pihalla tai lähiympäristössä. Halusin koota kansioon sellaisia toimintaideoita, joissa lapsi saa käyttää ja kehittää omaa mielikuvitustaan ja käyttää leikeissään erilaisia luonnonmateriaaleja; kiviä, lunta, vettä, ym. Esimerkiksi veden eri olomuotoihin tutustuminen ja olomuotojen tarkastelu eri vuodenaikoina on helppoa jo ihan pientenkin lasten

kanssa. Oman ympäristön kuvaamista olen kokeillut jo aiemmin muutaman lapsiryhmän kanssa aiemmin muissa yhteyksissä. Kuvaprojektit ovat olleet suosittuja ja lapset ovat lähteneet niihin mukaan innoissaan. Digitaalikameralla kuvaaminen on tämän päivän lapsille tuttua, ja he osaavat löytää kuviinsa hienoja ja oivaltavia kuvakulmia omasta ympäristöstään.

Luonnossa oppimisen ideat perustuvat pitkälti tutkivaan oppimiseen ja lasten omista oivalluksista kumpuaviin ihmettelyn aiheisiin. Kuten Szczepanski (2011) mainitsee, on luonnossa oppiminen toiminnan kautta oppimista ja elämyksellistä kokemista. Samalla tunteiden, toiminnan ja ajattelun vuorovaikutus lisääntyy. Tutkivaan oppimiseen perustuvat toimintaideat kannustavat lasta osallistumaan, tuomaan esiin omia ajatuksiaan ja oivalluksiaan ja sitä kautta kokemaan pystyvyyden tunnetta sekä voimaantumaa. Kasvattajan on hyvä muistaa, että tarkoituksena näissä toimintaideoissa ei ole faktatiedon oppiminen vaan asian ymmärtäminen ja omien, erilaisten luontokokemusten kartuttaminen.

Pelit ja leikit kuuluvat olennaisena osana ympäristökasvatukseen, liikaa ei voi korostaa sitä tosiseikkaa, että oppiminen tapahtuu lapsen varhaisvuosina juuri leikissä. Leikki kehittää lasta kokonaisvaltaisesti ja on lapsen luonnollinen tapa toimia. Kokoamassani toimintakansiossa leikit ovat pääosin sääntöleikkejä ja pelejä ja eivät sovellu siten aivan pienimmille. Kasvattaja voi kuitenkin soveltaa niistä helpomman leikin pienten lasten kanssa leikittäväksi. Toimintakansioon koottujen leikkien ja pelien myötä saimaannorppa siirtynee myös päiväkodin arjen muihin leikkeihin luovasti ja luontevasti.

Peleissä ja leikeissä halusin liittää niihin jokaiseen saimaannorppaan ja sen elinympäristön Saimaan. Muokkaamalla vanhoja tuttuja leikkejä kuten hedelmä-salaatti, rotat ja revot sekä punainen valo vilahti, sain koottua norppaan liittyviä liikunnallisia sääntöleikkejä. Muistipelikortteja ideoin yhdessä Kaarina Tiaisen kanssa ja häneltä sain myös kuvamateriaalia korttien tekoon. Kaikista alun perin ideoimistani Saimaan alueen eläimistä tai kasveista en saanut kuvia, joihin luonnonsuojelupiirillä olisi ollut julkaisu-oikeudet. Muistipeliä voikin täydentää myöhemmin esimerkiksi muikulla, Saimaan lohella, nieriällä tai kuhankeittäjällä. Muistipelin kuvat pyrin pitämään selkeinä ja reunustamaan kuvat eri värein, jotta lapsen olisi helppo hahmottaa erilaiset kortit, vaikka ei osaisi kortissa olevaa

tekstiä lukeakaan. Kokosin kansioon myös muita peli-ideoita, joissa muistipeli-kortteja voi käyttää apuna.

Erilaisia norppa-aiheisia lauluja, runoja ja kirjallisuusvinkkejä kokosin omaksi kokonaisuudekseen. Muutamia norppa-aiheisia lastenlauluja tiesin jo entuudestaan. Keksin itse myös uudet sanat muutamaa muuhun tuttuun lastenlauluun. Runot saimaannorpasta löytyivät Kaarina Tiaisen avulla, ja halusin lisätä ne myös toimintakansioon. Sadut kuuluvat ympäristökasvatukseen, ja mielikuvitusmaailman kautta lapsen on helpompi kohdata todellinen maailma. Satukirjoja saimaannorpasta on vain muutama, mutta kasvattajat voivat keksiä lasten kanssa omia tarinoita ja toteuttaa niistä vaikkapa pöytäteatteriesityksen. Kirjallisuusvinkkeihin olen koonnut myös Saimaaseen ja saimaannorppaan liittyviä tietokirjoja, niiden kuvia ja kuvitusta voidaan tutkiskella yhdessä lasten kanssa. Kirjallisuuden ja norppaan liittyvien satujen, runojen ja laulujen kautta saimaannorppien maailma siirtyy usein myös päiväkodin arjen muihin leikkeihin ja peleihin.

Kansion loppuun kokosin muita toimintaideoita, ja varhaiskasvattajat toivoivat etenkin erilaisia värityskuvia ja tehtäviä. Halusin tuoda esiin myös Metsäpolun päiväkodissa käytetyn norppa-aiheisen sadutuksen idean. Lasten omat mielipiteet ja ajatukset tulevat esiin sadutuksen keinoin. Sadutus toimii Metsäpolun päiväkodin kokemuksen mukaan pientenkin lasten kanssa. Tärkeää on muistaa, että lapsen satu on juuri sellainen kuin hän sen itse kertoo. Mediakasvatus yhdistyy ympäristökasvatukseen mainiosti, kun lapset saavat keksiä omia uutisia saimaannorppaan liittyen tai haastatella jotain henkilöä, joka on nähnyt norpan.

Kansion liitteenä olevia saimaannorppa-aiheisia tehtäviä suunnittelin päiväkodin henkilökunnan toiveita kuunnellen. Sokkelotehtävässä, värityskuvissa ja kahden samanlaisen norpan yhdistämistehtävässä sain teknis-taiteellista apua graafisen alan osaajilta, ystäviltäni Samu Koskiselta sekä Tuomas Lahtiselta. Toteutin heidän kanssaan yhteistyössä kansion sisältämät tehtävät, kerroin heille taustatiedot minkä ikäisille tehtävät on suunnattu ja idean, mitä tehtävään haluaisin. Työn edetessä kommentoin ja annoin palautetta heille. Samu Koskinen auttoi värityskuvien laatimisessa, Tuomas Lahtinen puolestaan teki määrittelyjeni mu-

kaan sokkelotehtävän ja yhdistämistehtävän. Ilman heidän apuaan en olisi voinut tuottaa vastaavanlaista materiaalia itse.

Toimintakansion ideoista ei ollut pulaa, pikemminkin koin tärkeäksi rajata sisältöä tiiviiksi ja selkeäksi paketiksi jättäen tilaa myös kasvattajan omalle luovuudelle ja ideoille. Olen saanut palautetta toimintakansion sisällöstä niin norppatädinä toimivalta Kaarina Tiaiselta kuin Saimaanharjun Metsäpolun päiväkodistäkin. Toimeksiantaja on ollut tyytyväinen toimintakansion sisältöön ja jatkokehitysideoita on kirjattu jo paljon tulevaisuutta varten.

Erilaisten kuvien saamisen käyttöön koin hieman haasteelliseksi. Koska tässä opinnäytetyössä laatimani toimintakansio menee Suomen luonnonsuojeluliiton www-sivuille ladattaviksi, on kuvien käytössä noudatettava erityistä tarkkuutta kuvien käyttöoikeuksien kanssa. Tein kansion niin sanotusti nollabudjetilla, joten kuvien ostaminen ei tullut kyseeseen. Samoin myöskään kansion taitto ja graafinen ilme eivät ole vielä lopulliset. Olen pyrkinyt laatimaan kansiosta kuitenkin selkeän jotta lukija saisi esimakua siitä, millainen kansio tulee olemaan. Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin aluepäällikkö Kaarina Tiainen on luvannut heidän puoleltaan apua houkuttelevamman graafisen ilmeen laatimiseen ennen julkaisua Suomen luonnonsuojeluliiton sivuilla.

Tiivis ja napakka toimintakansio uhanalaiseen saimaannorppaan liittyen toivottavasti kannustaa kasvattajaa jatkamaan asian käsittelyä myös norppatädin käyntien jälkeen ja ehkä laajentamaan ympäristökasvatusta myös muihinkin aiheisiin. On myös muistettava, että ympäristökasvatukseen kuuluu varhaiskasvatuksessa paljon muutakin kuin oma lähiluonto ja sen tunteminen, mutta näen oman lähiluonnon tuntemisen ensisijaiseksi väyläksi kohti laajempaa ympäristökasvatusta ja kestävä kehityksen kasvatusta. Toimintakansion ideat eivät yksinomaan liity ympäristökasvatukseen vaan sisältävät elementtejä oikeastaan koko varhaiskasvatussuunnitelman eri orientaatioiden sisällöistä ja limittyvät siten oivallisesti muuhun päiväkodin arkeen.

10 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on ollut tuottaa meille eteläkarjalaisille lähiluontoon kuuluvaan, erittäin uhanalaiseen saimaannorppaan liittyvää ympäristökasvatusmateriaalia varhaiskasvattajien käyttöön. Toimeksianto ja tarve tämänkaltaisen työn tekemiselle on tullut Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiriltä. Aikaisemmin tämänkaltaista, yhteen eliöön ja sen elinympäristöön kohdistuvaa ympäristökasvatusmateriaalia ei varhaiskasvatuksen käyttöön ole laadittu, joten aihe on ollut varsin uniikki. Tarve tälle työlle on ollut myös todellinen ja hyvinkin ajankohtainen. Suuren panoksensa työhön on antanut Taipalsaaren Saimaanharjulla toimiva Metsäpolun päiväkotit. Opinnäytetyön tuotos, saimaannorppaan liittyvä ympäristökasvatuksellinen toimintakansio on ajankohtainen sekä työelämälähtöinen ja tulee valmistuttuaan Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirille jaettavaksi sekä Suomen luonnonsuojeluliiton käyttöön.

Halusin toimintakansiota kootessani pitää mielessä myös sen, että ympäristökasvatus sisältää pienten lasten kanssa varsin yksinkertaisia asioita. Kuten Parikka-Nihti (2011, 18) toteaa on kestävä kehityksen kasvatus huolehtimista, arvostusta, rakkauden ja välittämisen tunnetta luontoa, lähiympäristöä ja toisia ihmisiä kohtaan. Toimintakansion tarkoituksena ei ole kaataa lasten päähän tietoa saimaannorpasta, vaan Palmerin puumallin mukaisesti kannustaa heitä oppimaan ympäristöstä, ympäristössä ja ympäristön puolesta. Laatimassani toimintakansiossa halusin korostaa oppimista ympäristöstä havainnoimalla ja itse toimimalla sekä kokemalla, käyttämällä aisteja ja kokemalla ympäristöä esteettisesti. Tämän toiminnan kautta oppiminen on lapselle tyypillistä. Lapset oppivat leikkimällä, liikkumalla ja tutkiskelemalla paikkoja ja omaa ympäristöään.

Oma osaaminen ympäristökasvatuksesta on kehittynyt tämän työn tekemisen myötä valtavasti, sillä olen saanut itselleni paljon uusia ideoita ympäristökasvatuksesta tulevaisuutta varten. Ymmärrys kestävä kehityksen kasvatuksesta sisällä olevasta ympäristökasvatuksesta ja sen tärkeydestä sekä merkityksestä on syventynyt. Tärkeää on pitää mielessä myös kestävä kehityksen kasvatuksen muut ulottuvuudet; taloudellinen kestävyys, sosiaalinen kestävyys sekä

kulttuurinen kestävyys. Ekologisen kestävyuden ja ympäristökasvatuksen keinoin on helppo herätellä lapsia kohti kokonaisvaltaista kestävästä elämäntapaa.

Tulevana sosionomina ja lastentarhanopettajana tämän työn tekeminen auttoi itseäni ymmärtämään paremmin, miten tärkeää on tukea lapsen osallisuutta. Ympäristökasvatuksella lapsen osallisuutta pystytään vahvistamaan erinomaisesti. Lapsen tunne siitä, että hän osaa ja hänen mielipiteensä sekä ajatuksensa otetaan huomioon, vahvistuvat ja sitä kautta lapsen itsetuntemus vahvistuu. Luontoa ja sen eri ilmiöitä ihmetellessään ja moniin lasten itsensä esittämiin kysymyksiin vastausta pohtiessaan huomaa usein, että oikeaa vastausta ei ole. Eikä tarvitsekaan olla. Kaikilla sen sijaan on asiasta jotain tietoa ja mielipide, oma ajatus. Tätä lapsen omaa mielipidettä, ajatusta tai oivallusta kunnioittamalla ja olemalla siitä aidosti kasvattajana kiinnostunut voi lapsen osallisuuden kokemusta tukea. Toivon, että saimaannorppaan ja sen elinympäristöön tutustuminen ympäristökasvatuksen keinoin ja erilaisten toimintaideoiden kautta voisi olla lapsille väylä osallistua, luottaa itseensä ja omiin kykyihinsä ja sitä kautta voimaantua ja kokea olevansa oman yhteisönsä ja ympäristönsä kanssa tasapainossa.

Metsäpolun päiväkotit valikoitui tämän opinnäytetyön haastattelujen kohteeksi, koska siellä on monien vuosien kokemus Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiriin toteuttamasta norppatähtitoiminnasta. Joissain Etelä-Karjalan alueen päiväkodeissa ei ole toistaiseksi vielä kuultukaan norppatähtä, tulevaisuuden kehittämistavoitteena olisikin tietoisuuden lisääminen ja resurssien lisääminen norppatähtitoimintaan. Uskon tämän opinnäytetyön palvelevan Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiiriä tarpeita hyvin ja toivonkin, että seuraavien vuosien aikana useampi eteläkarjalainen päiväkotit saisi vieraakseen norppatähtin sekä syntyisi laati-
mani toimintakansion avulla norppaan vielä paremmin.

Uskon, että laatimastani monipuolisesta toimintakansiosta löytyy jokaiselle kasvattajalle sopivia vinkkejä, kuinka lasten kanssa Saimaata ja norppaa voisi lähteä yhdessä tutkimaan ja laajentaa ihmettelyä myös muuhunkin lähiluontoon. Toimintakansion vastaanottoa päiväkodeissa ja toimintaideoiden arviointia on mahdoton tässä vaiheessa vielä arvioida. Koen kuitenkin onnistuneeni toimintakansion sisällön laadinnassa hyvin, sillä se on monipuolinen ja vastaa annillaan

haastattelujen perusteella keräämiini kehittämistoiveisiin. Suuri osa toimintaideoista perustuu osittain jo aiempaan käytännön kokemukseen ja toteutukseen lapsiryhmässä.

Toimintakansiota koostaessa koin alkuun hankalaksi laatia monipuolisia toimintaideoita, jotka keskittyvät vain yhteen eliöön ja sen elinympäristöön, saimaan-norppaan ja Saimaaseen. Ideoita toiminnoiksi alkoi kuitenkin pikkuhiljaa pulpahdella esiin työn edetessä ja aiheesta eri ihmisten kanssa jutellessa. Myös Saimaaseen liittyviä ja sen hahmottamiseen liittyviä toiminnallisia ideoita pohdin pitkään, kuinka pystyn tuomaan esiin sellaisia toimintaideoita, jotka auttavat päiväkotikäistä lasta hahmottamaan Saimaan vesistön. Toisaalta yhteen eliöön, norppaan, keskittyminen kuitenkin tiivistä toimintakansiosta selkeän ja napakan paketin. Koen, että sain koottua toimintakansioon sopivan määrän erilaisia, eri ikäisille lapsille sopivia toimintaideoita, joita kasvattaja voi omalle lapsiryhmälle ja oman päiväkotinsa lähiympäristöstä riippuen soveltaa ja valikoida soveltuvimmat. Jos Saimaan rantaa ei ole päiväkodin lähellä, voi kasvattaja hakea vesieliöitä vaikkapa valmiiksi ämpäriin päiväkodin pihalle.

Jos toimintakansion tekijätiimissä olisi ollut mukana www-toteutuksen osaaja, olisi lopputulos näyttänyt hyvinkin toisenlaiselta. Itse en omin taidoin lähtenyt laatimaan toimintakansiosta verkkototeutusta, vaikka alkuun se houkuttelikin. Verkkototeutus olisi mahdollistanut erilaisien pelien suunnittelun ja erilaisia interaktiivisia toimintoja. Myös graafisessa taitossa olisi ollut hienoa tehdä työtä ammattigraafikon kanssa. Nyt toimintakansion taittaminen itse perustoimisto-ohjelmilla jätti toimintakansiosta hieman kankean ja tylsän kuvan. Toimeksiantajan puolelta on kuitenkin luvattu apuja taittaa toimintakansio paremmin ja muun oppimateriaalin kanssa yhteneväisellä graafisella ilmeellä. Myös mahdollisesta painatuksesta on keskusteltu.

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni tuli eteen monia jatkotutkimus ja –kehitysideoita. Nykyaikana toimintakansion kokonaisuuden tulisi siis löytyä myös verkkosivustona. Lisäksi esimerkiksi erilaisille, opetuskäytössäkin oleville tableteille tai älypuhelimille suunnattuja saimaanorppa-aiheisia lastenpelejä voisi kehittää. Tässä näkisin vahvan yhteistyömahdollisuuden esimerkiksi Saimaan ammattikorkeakoulun eri koulutusohjelmien välillä. Keskeisenä kehittämi-

sen arvoisena ideana päiväkodin kasvattajilta tuli myös esiin kumminorppaidea. Opinnäytetyössä aiemmin esitellyn kumminorppaidean jatkokehittelystä, toiminnan organisointisuunnitelmasta sekä toteutussuunnitelmasta voisi saada aikaan esimerkiksi lopputyön.

Kiinnostavaa olisi myös selvittää eri päiväkotien henkilökuntien sekä lasten mielipiteitä norppatädin käynneistä, mikäli toiminta laajenee ja kehittyy entisestään. Samoin mielenkiintoista olisi kartoittaa, miten päiväkodit ovat tätä laatimaani toimintakansiota käyttäneet hyödyksi omassa ympäristökasvatuksessaan ja miten lapset ovat toimintaideat ottaneet vastaan. Laajemminkin olisi mielenkiintoista selvittää, kuinka ympäristökasvatus ylipäättään näkyy eteläkarjalaisten päiväkotien arjessa.

Tätä opinnäytetyötä on ollut ilo tehdä. Oman innokkuuden lisäksi innostuneisuus on pulpannut niin toimeksiantajana toimivasta Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin aluepäälliköstä Kaarina Tiaisesta kuin Metsäpolun päiväkodin henkilökunnasta sekä opinnäytetyön ohjaajastani Outi Kokko-Muhosesta. Kannustavassa ilmapiirissä on ollut hyvä edetä. Kiitokset ansaitsee myös Taipalsaaren kunta, että sain toteuttaa opinnäytetyöni Metsäpolun päiväkodissa. Oma tavoitteeni tehdä jotain konkreettista sekä saimaannorpan hyväksi, että luontokasvatuksen kehittämiseksi varhaiskasvatuksessa on myös toteutunut. Toimintakansion ohella matkaan on kertynyt erilaisia jatkokehitysideoita niin nettipeleistä kuin kumminorpista. Tästä on hyvä jatkaa, lapsissa todellakin on Saimaan ja saimaannorpan tulevaisuus. Kauan eläköön saimaannorppa!

Lähteet

- Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. 2002. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. Helsinki: WSOY.
- Cantell, H. & Koskinen, S. 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa Cantell, H. (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 60-79.
- Ekenberg, J., Liljeström, A., Vartiainen, H. Myllyntausta S. & Peuhkuri T. 2010. Oppiminen oppimisaihioita rakentamalla. Case Forest pedagogiikka. <https://dl.dropbox.com/u/18019044/LBDLOupdatetedFIN.pdf>. Luettu 18.6.2013.
- Esiopetussuunnitelman perusteet 2010. Määräykset ja ohjeet 2010:27. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf. Luettu 29.11.2012.
- Hakkarainen, P. 2008a. Lähikehityksen vyöhyke. Teoksessa Helenius A. & Korhonen R. (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY, 45-50.
- Hakkarainen, P. 2008b. Oppiminen ja ongelmanratkaisu ennen kouluikää. Teoksessa Helenius A. & Korhonen R. (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY, 109-138.
- Helsingin yliopisto 2006. Ympäristökasvatus. Ympäristökasvatuksen teorioita. Palmerin puumalli. <http://blogs.helsinki.fi/ymparistokasvatus/ymparistokasvatuksen-teorioita/puumalli/>. Luettu 21.4.2013.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.
- Hulkko, L. 2013. Asuuko mökkinaapurissasi norppa. Luonnonsuojelija, Suomen luonnonsuojeluliiton jäsenlehti. 2/2013, 14-15.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koskinen S. 2004. Kasvatusta yhteisen ympäristön puolesta. Osallisuushankkeet. Teoksessa Cantell, H. (toim.). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 138-140.
- Kronqvist, E-L. 2011. Varhaispedagogiikan kehityopsykologinen perusta. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 13-30.
- Laiho A., Kuosmanen E-M., Cavonius G. & Vuorinen R. 2009. Eskarilainen mörkimetsässä. Metsämörriohjaajan opas. Helsinki: Suomen Latu ry.

Lipponen, L. 2011. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 31-38.

Matikainen, E. 2008. Lasten orientoituminen luonnonympäristöön. Teoksessa Helenius A. & Korhonen R. (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy. 155-163.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. 2. painos. Pedatieto.

Müller, M.M., Kals, E & Pansa, R. 2009. Adolescents' Emotional Affinity toward Nature: A Cross-Societal Study. The Journal of Developmental Processes Vol 4(1), 59-69.

<http://www.psych.utah.edu/people/people/fogel/jdp/journals/6/journal06-06.pdf> .
Luettu 22.3.2013.

NAAEE 2010= North American Association for Environmental Education. Early Childhood Environmental Education Programs: Guidelines for Excellence
<http://resources.spaces3.com/c518d93d-d91c-4358-ae5e-b09d493af3f4.pdf>
Luettu 9.1.2013

Nordström, H. 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. Teoksessa Cantell, H. (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 116-138.

Oltman, M. (toim.) 2002. Natural Wonders. A Guide to Early Childhood for Environmental Educators. Minnesota Early Childhood Environmental Education Consortium. <http://www.seek.state.mn.us/publications/naturalwonders.pdf>.
Luettu 18.4.2013

Parikka- Nihti, M. 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestäväää kehitystä. Lasten keskus Oy.

Pääjoki, T. 2011. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 109-121.

Raittila, R. 2011. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 208-218.

SLL 2012a = Suomen luonnonsuojeluliitto. Tilannekatsaus saimaannorpan suojeluun. <http://www.sll.fi/mita-me-teemme/lajit/saimaannorppa/tilannekatsaus-saimaannorpan-suojeluun>. Luettu 29.11.2012.

SLL 2012b = Suomen luonnonsuojeluliitto. Perusteksti norpasta. http://www.sll.fi/mita-me-teemme/lajit/saimaannorppa/tiedostot/tiedostot/saimaannorppa2012/at_download/file. Luettu 28.11.2012.

Suomen Latu ry. 2011. Metsämörriohjaajan opas. Suomen Latu ry.

Szczepanski, A. 2011. Outdoor Education - Authentic Learning in the Context of Landscape Literary education and sensory experience. Perspective of Where, What, Why, How and When of learning environments. Inter-disciplinary context. http://www.kind.se/download/18.65184f8712f59151b538000864/1303310391694/Outdoor+Environmental+Education_+A.Szczepanski.pdf. Luettu 17.4.2013.

Tuomaala, T. & Myyryläinen, M. 2002. Luonto tutuksi – vinkkejä vanhemmille. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy.

Taskinen, J. 2013. Norpan jäljillä. Suomen Luonto 5.4.2013. 28-37.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Oppaita 56. STAKES. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>. Luettu 12.11.2012.

Vilka, H. & Airaksinen T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Tammi.

Wolff, L-A. (2004). Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa Cantell, H. (toim). Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 18-29.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko

1) Toiminnan nykytila:

- Minkälaisia kokemuksia Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin norppatäti-toiminnasta päiväkodissa on?
- Mitä vierailupäivät ovat sujuneet ja antaneet päiväkodin kasvattajille?
Entä kuinka päiväkodin lapset/lapsiryhmät ovat suhtautuneet norppatäti-toimintaan?
Minkälaista palautetta lapset ovat antaneet?
Onko aiheesta jatkettu toimintaa/keskustelua norppatädin käynnin jälkeen?

2) Toiminnan kehittäminen:

- Minkälaisia kehittämisideoita kasvattajilla on norppatätitoimintaa kohtaan? Miten toimintaa voisi monipuolistaa ja kehittää?
- Miten norppatätitoiminta voisi olla päiväkodin ympäristökasvatuksen tukena?
- Minkälaista norppa-teemaan liittyviä toimintaideoita päiväkodit toivoisivat saavansa norppakäyntien lisäksi?
- Onko jo joitain omassa toiminnassa hyväksi havaittuja toimintaideoita?
- Minkälaista oheismateriaalia (tietoa, toimintaideoita/tapoja, materiaaleja) teemaan liittyen päiväkodissa tarvitaan lisää?
- Voisiko kansio toimia internetissä?

Liite 2. Norppatouhuja –vinkkivihko varhaiskasvattajalle

NORPPATOUHUJA

VINKKIVIIHKO VARHAISKASVATTAJALLE

Toimintaideat: Sanna Koljander

Kuvat: Kaarina Tiainen, Ismo Marttinen, Eero Korhola, Risto Pietiläinen,
Juha Juuti, Juha Jantunen, Sanna Koljander, Itä-Suomen yliopisto – hyljetutkimus

Norppa värityskuvien muokkaus: Samu Koskinen, alkuperäiskuvat Eero Korhola

Norppa-tehtävät: Tuomas Lahtinen

Norppa sabluunat: Kaarina Tiainen

Saimaan kartta: Suomen luonnonsuojeluliitto

Norppatouhuja - vinkkivihko varhaiskasvattajalle

Tämän toimintaoppaan on tarkoitus palvella varhaiskasvatuksen henkilöstöä ja antaa erilaisia toimintavinkkejä lapsiryhmän ohjaukseen saimaannorppaan ja sen elinympäristöön Saimaaseen liittyen. Sisältö on koottu varhaiskasvatuksen henkilökunnan toiveita kuunnellen sekä Suomen luonnonsuojeluliiton määrittelemien hyvän ympäristökasvatusmateriaalin kriteerein.

Toimintaideat on ryhmitelty eri teemojen alle. Toimintoja ei ole jaoteltu eri ikäryhmittäin, vaan kasvattaja voi itse käyttää ja muokata omalle ryhmälle soveltuvia toimintaideoita. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan toiveena on ollut saada itselleen taustatietoa Saimaannorppasta ja sen elinympäristöstä Saimaasta. Kirjasen alussa on näistä tiivis infopaketti varhaiskasvattajaa varten ja sovellettavaksi omassa ryhmässä tarpeen mukaan.

Toiminnot on jaettu tutkimusideoihin ja puuhiin ulkona retkellä, leikkeihin ja peleihin, taide- ja kädentaitoja harjoittaviin askarteluihin sekä koottu vinkiksi muutamia norppa-aiheisia lauluja, loruja sekä kirjallisuusvinkkejä. Lopuksi on koottu muita norppaan liittyviä toimintaideoita ja tehtäviä. Kansion liitteenä on kuvia, joita voi hyödyntää toimintakansion tehtävissä.

Toivon, että tämä vinkkivihkonen innostaa kasvattajaa tutustumaan lasten kanssa uhanalaiseen saimaannorppaan ja sen elinympäristöön Saimaaseen. Mitä lapsena oppii rakastamaan, ei sitä halua aikuisenakaan tuhota. Lapsuudessa luodut toimintamallit ja suhde omaan lähiluontoon säilyvät läpi elämän.

Olen koonnut vinkkivihkon osana Saimaan ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman varhaiskasvatukseen suuntautunutta opinnäytetyötä. Vinkkivihko on laadittu yhteistyössä Etelä-Karjalan luonnonsuojelupiirin ja taipalsaarelaisen Metsäpolun päiväkodin kanssa.

Hauskoja, iloisia ja elämyksellisiä hetkiä saimaannorppan kanssa!

Sanna Koljander
Sosionomi (AMK), lastentarhanopettaja

Lisätietoja saimaannorppaan liittyvästä ympäristökasvatuksesta saa
Suomen luonnonsuojeluliiton saimaannorppa-asiantuntijalta
Kaarina Tiaiselta
kaarina.tiainen@sll.fi

sekä

Suomen luonnonsuojeluliiton saimaannorppa-teemasivuilta osoitteesta
<http://www.sll.fi/mita-me-teemme/lajit/saimaannorppa/norppa-ymparistokasvatuksessa>

1. Tietoa saimaannorpasta ja Saimaasta

Saimaannorppa (*Pusa hispida saimensis*)

- Pienin hyljelaji, pituus n. 140 cm ja paino 20-120 kg. Kuutti painaa syntyessään n. 5 kg ja on väriltään harmaanruskea.
- Saimaannorpalla on sukulaishylkeitä mm. Laatokannorppa (*Pusa hispida ladogensis*) ja Itämerennorppa (*Pusa hispida botnica*) jotka myöskin ovat uhanalaisia
- Saimaannorppa on yksi maailman uhanalaisimpia hylkeitä, vuonna 2013 arvioitiin norppia olevan Saimaalla n. 310 kpl
- Saimaannorppa on rauhoitettu vuonna 1955
- Norppa on utelias eläin, norppa liikkuu päivässä n. 5-10km matkoja. Joskus jopa 20km.
- Norppia on eniten Saimaan keskiosissa, Savonlinnan liepeillä
- Norppa voi elää yli 20 -vuotiaaksi

Norpan elämää eri vuodenaikoina

Talvi:

- Talvi on norpalle mieluisinta aikaa koska se pitää kylmästä.
- Paksu rasvakerros pitää norpan lämpimänä.
- Norppa kaivaa luolamaisen pesänsä jään läpi rannalla olevaan lumikinokseen. Yhdellä norpalla voi olla useampi pesä. Pesät eivät näy ulospäin. Lumikinoksen kohdalla jään alle ei näy päivänvaloa, joten norppa osaa kaivaa pesänsä oikeaan paikkaan kinoksen kohdalle.
- Norppa tekee pesänsä usein samoille paikoille, mikäli mahdollista.
- Norppaäiti synnyttää helmikuussa yhden kuutin lumikinokseen kaivamaansa poikaspesään. Poikaspesä on muita suurempi ja siinä voi olla kuutin kaivamia sivukäytäviä.
- Kuutti ei vielä syö kalaa vaan kasvaa emon maidolla. Äitinorppa imettää kuuttia noin kaksi kuukautta.
- Kevättalvisin norpan pesien luona liikkuminen saattaa säikäyttää norpan pois pesästään.
- Kuuttien pörröinen turkki ei kestä märkää kovin hyvin ja kuutti voi paleltua. Siksi sukeltaminen on sille vaarallista heti syntymän jälkeen.

Kevät:

- Kevään tullessa pesäpaikat paljastuvat ja lumipesän katto romahtaa.
- Norpan voi nähdä keväällä jäällä tai kalliolla makailemassa ja karvaansa kuivattelemassa, on karvan vaihtumisen aika.
- Kuuttikin on keväällä jo niin iso, että pystyy uimaan ja sukeltamaan ilman että paleltuu kylmässä vedessä. Kuutin paino kasvaa viidestä kilosta noin 20:een.
- Kuutti oppii hankkimaan ravinnokseen kalaa; ahvenia, särkeä, muikkua ja muita pikkukaloja. Isoja kaloja kuten haukea norpat eivät syö.
- Norpat ovat niin nokkelia, että osaavat syödä myös kalaverkkoihin tarttuneita kaloja. Kuuteille verkot ovat vaarallisia koska ne voivat takertua niihin.

Kesä:

- Kesällä norppa viihtyy mieluiten pinnan alla kalastamassa.
- Norppa voi olla sukelluksissa jopa yli 15 minuuttia kerrallaan.
- Norppa jopa nukkuu veden alla ja käy välillä hengittämässä pinnalla.
- Norppa nousee kalliolle tai pikkukiville kesällä yleensä vain iltahämärissä.
- Kalanpyydykset kuten verkot ovat nuorelle norpalle vaarallisia, se saattaa sotkeutua ja menehtyä niihin.

Syksy:

- Syksyllä veden viilentyessä norpat valmistautuvat talven tuloon
- Saimaan saadessa jääpeitteen norppa kaivaa eturäpylöiden kynsillä jäähän hengitysaukkoja. Se kaivaa kynsineen jäätä pyörien räpylöidensä avulla kuin poranterä.
- Norppa syö päivässä noin 2-3 kiloa kalaa, eli vuoden aikana noin tuhat kiloa ja siten kasvattaa itselleen kylmältä suojaavaa rasvakerrosta joka voi olla jopa 10cm paksuinen.

Muuta mielenkiintoista

- Nuorta norppaa kutsutaan nimellä natti
- Saimaannorpan väri vaihtelee harmaasta ruskeaan
- Selässä olevia valkoisia kuvioita kutsutaan kiehkuroiksi
- Saimaannorpalla on suuret silmät jotta se näkisi Saimaan sameissa vesissä, norppa ei erota värejä
- Saimaannorpasta on tehty jopa ooppera. Norppaoopperan kantaesitys on kesällä 2013 Olavinlinnassa. Saimaannorppien maailmaan sijoittuva lastenooppera on ideoitu ja valmisteltu yhdessä suomalaisten alakoulujen oppilaiden kanssa.

Kuva: Itä-Suomen yliopisto - hyljetutkimus

Saimaa

- Saimaa on Suomen suurin järvi, Saimaan pinta-ala on 4380 km²
- Saimaa on hyvin sokkeloinen järvi ja Saimaalla on yli 13 000 saarta, rantaviivaa 15 000km, pisimmän kohdan pituus 194km ja leveys parhaimmillaan 138km
- Saimaan rantakaupunkeja ovat Joensuu, Varkaus, Mikkeli, Lappeenranta, Imatra ja Savonlinna
- Saimaan eri alueilla on eri nimiä; Suur-Saimaa ja Pien-Saimaa, Etelä-Saimaa, Ylä-Saimaa, myös järven osilla on eri nimiä Orivesi, Puruvesi, Haukivesi, Yövesi, Pihlajavesi ym. ja nekin kuuluvat Saimaaseen
- Saimaa on varsin matala järvi, keskisyyvyys on noin 12m. Syvin kohta Saimaalla on Ristiinassa; 85m.

Saimaan historiaa

- Jääkauden aikaan koko Suomi oli jään peitossa.
- Kun jää vihdoin sulii, kasautui jään sisässä ollut sora ja hiekka korkeiksi harjuiksi; Salpausseliksi.
- Jään sulaessa koko Suomi oli veden peitossa ja jään painon takia maaperä oli myös painunut. Norpat liikkuvat tuolloin koko jääjärven alueella, alkujaan norppa olikin merinisäkäs.
- Kun jään paino hävisi, maaperä alkoi pikkuhiljaa kohota. Saimaan alue kuroutui omaksi vesialtaakseen noin 9000 vuotta sitten. Lappeenrannan kohdalla kulkeva ensimmäinen salpausselkä salpasi etelässä Saimaan vedet yhdeksi altaaksi.
- Myös Saimaan alueella tuolloin eläneet norpat jäivät Saimaan altaaseen eristyksiin ja ovat sittemmin sopeutuneet elämään makeassa vedessä ja varsin pienellä elinalueella. On arvioitu, että norppia on elänyt muinais-Saimaalla jopa 6000 yksilöä.
- Imatran kohdalla Saimaan pinta nousi salpausselän yli ja vesimassa mursi soraharjuun aukon; Suomen suurin joki Vuoksi oli syntynyt n. 6000 vuotta sitten. Vuoksen kautta Saimaan vesi laskee Venäjän puolelle Laatokkaan.
- Vuoksen syntyessä Saimaan veden pinta laski ja Saimaan alueelle jääneen norpan elintila kutistui entisestään.
- Ihmisiä on muinais-Saimaalla esim. Etelä-Karjalassa todettu olleen jo Saimaan muodostumisesta lähtien. Muinaista asutusta on löydetty Joutsenon Kuurmanpohjasta, Taipalsaarelta Vaaterannasta sekä Ruokolahdelta.
- Kivikauden ihmiset metsästivät, kalastivat ja keräilivät erilaisia luonnonantimia. Hylje oli jo tuolloin tärkeä riistaeläin.
- Kivikauden ihmisten punamultaisia kalliomaalauksia on yhä nähtävissä eri puolilla Saimaan kallioseinämiä.

Kuva: Kaarina Tiainen

Saimaan eliöstö - muutamia tyyppilajeja Saimaan luonnosta

- Saimaan rannat ovat karuja ja usein kallioisia
- Vesikasvilajeista yleisimpiä ovat esim. lumme ja ulpukka sekä vesitatar. Saimaan vesistölle tyypillinen kasvi on myös valkeakukkainen järvisätkin.
- Pohjaeläimiä löytyy paljon etenkin mutapohjaisista lahdelmista; malluaiset, vesihämähäkit, vesipunkit ja vesikirput ovat tavallisimpia pieneliöitä. Myös erilaiset toukat ja madot kuuluvat Saimaan rantavyöhykkeen eliöstöön.

Kalat:

- Kalalajeja Saimaasta on löydetty kolmisenkymmentä. Saimaan suurimpiin kaloihin kuuluvat järvilohi (Saimaanlohi) sekä nieriä (Saimaannieriä) ovat norpan tapaan uhanalaisia. Myös järvitaimen on uhanalainen. Harvinaistuva Saimaalla esiintyvä kalalaji on myös harjus.
- Muikku on tärkeä saaliskala norpan ohella myös ihmiselle. Muikkukannat vaihtelevat Saimaassa kalastuksen voimakkuuden mukaan. Muikulla on monia lempinimiä; muje, riäpys, reäpys, rääpys ja maiva
- Muita Saimaalle tyypillisiä kaloja ovat: hauki, made, ahven, kiiski ja kuha sekä särkikalat kuten särki, salakka ja sorva.
- Saimaalla esiintyy myös järvinahkiaisia ja ankeriaita.
- Piikikäs härkäsimppu on norpan tavoin Saimaassa jääkauden jäännös, eli relikti.

Linnut:

- Kuikka, isokoskelo ja tukkakoskelo ovat tyypillistä Saimaan alueen linnustoa unohtamatta tavallisia sorsalintuja, kuten sinisorsaa ja telkkää sekä härkälintua
- Tiirat ja lokit pesivät mielellään Saimaan luodoilla, myös kalasääski on näyttävä näky liidelllessään Saimaan yllä
- Kirikkaankeltainen kuhankeittäjä esiintyy etenkin kaakkoisessa suomessa. Kuhankeittäjä on Etelä-Savon maakuntalintu.

Muut eläimet:

- Saimaan alueen nisäkkäät ovat tavallista eteläsuomalaista lajistoa.
- Saimaan rannoilla voi tavata harvalukuistuneen saukon. Myös piisami ja majava ovat tyypillisiä Saimaan rantamien asukkeja.
- Myös rantakäärmeen ja kyykäärmeen voi nähdä kallioilla lekottelemassa tai Saimaassa uimassa.

Kuva: Ismo Marttinen

2. Askarteluideoita

Saimaan kartta

Maalata tai piirtäkää yhdessä tarpeeksi suurelle paperille suurpiirteinen Saimaan kartta. Karttaan voi merkitä tai piirtää Saimaan rannalla olevat kaupungit sekä tietenkin oman sijainnin/paikkakunnan. Kaupungeista voi piirtää kuvia, esim. Lappeenrannasta Hiekkalinnan tai vesitornin, Savonlinnasta Olavinlinnan jne. Kartan voi ripustaa seinälle ja leikata kuvat eri kaupungeista ja sijoittaa ne yhdessä kartalle.

Saimaan kokoa voi yrittää hahmottaa lasten kanssa miettimällä esim. etäisyyksiä eri kaupungista toiseen. Jollain saattaa asua sukulaisia myös muissa Saimaan alueen kaupungeissa, saman veden äärellä.

Liitteenä Saimaan kartta, jossa on merkittynä keskeisimmät norpan elinalueet.

Mitä Saimaalla voi tehdä?

Miettikää yhdessä mitä kaikkea Saimaalla voi tehdä. Joku on varmaan innokas veneilijä, joku on saattanut matkustaa isoilla risteilyaluksilla Saimaalla. Joku on voinut kokeilla melomista tai nähnyt kesällä meloimia. Kaikki on varmaan uineet tai ainakin uittaneet varpaitaan Saimaan aalloissa, onkimisesta nyt puhumattakaan.

Miettikää myös eri vuodenaikoja, mitä Saimaalla voi eri vuodenaikoina tehdä.

Piirtäkää mitä kaikkea Saimaalla voikaan tehdä ja harrastaa. Kuvat voidaan leikata irti ja sijoittaa kartalle.

Keskustelua voidaan jatkaa myös arvoista, onko erityyppinen toiminta Saimaalla hyvä vai huono asia ja miksi näin on?

Norpat kartalle

Saimaassa elää noin 310 norppaa. Voitte askarrella oman alueenne läheisyyteen erinäköisiä norppia esim. huovasta, paperista, kankaasta, erilaisesta kierrätysmateriaalista yms. Voitte kiinnittää norpat Saimaan kartalle. Tarvittaessa mallina voi käyttää esim. Suomen luonnonsuojeluliiton logossa olevaa norppaa. Norpat voidaan myös nimetä.

Norppa ekomassasta

Ekomassan/paperimassan ja sanomalehtipaperin avulla voitte muotoilla omat norpat. Aikuiset voivat tehdä valmiiksi sanomalehdestä rytistämällä pitkulaiset aihiot ja teipata ne norpan muotoisiksi pötkylöiksi. Valmista ekomassa/paperimassa ohjeen mukaan. Lapset saavat päällystää norppa-aihiot ekomassalla ja muovilla oman näköisen norppansa. Sanomalehti pohja-aihiona on kestävämpi kuin esim. kanaverkko/liisteri -yhdistelmä. Massan kuivuttua

norpan voi maalata ja kiinnittää silmät sekä huovasta tai nahkapaloista tms. räpylät.

Paperimassaan tarvitset:

- Silputtua sanomalehtipaperia, munakennoja, lautasliinoja tai vaihtoehtoisesti ekovillaa (rautakaupasta tai ylijäämänä joltain rakennustyömaalta)
- Vettä
- Liisterijauhetta tai liimaa (Erikeeper tms.)
- Suuri astia (ämpäri) ja sauvasekoitin

Silppua sanomalehtipaperi ja lisää kuumaa vettä niin että paperisilppu juuri ja juuri peittyy. Anna pehmentyä yön yli. Sekoita pehmennyt massa sauvasekoittimella (tehosekoitinkin käy) mössöksi. Puserra liika vesi massasta pois. Lisää seokseen tapettiliisterijauhetta tai liimaa lusikallinen kerrassaan ja vaivaa taikinaa samalla. Aluksi seos on mururakenteista mutta muuttuu muovailtavammaksi vaivaamisen aikana. Säilytä ilmatiiviissä paikassa esim. ämpäriässä.

Ekovillaa käyttäessä sekoita 0,5kg ekovillaa neljään litraan vettä. Lisää massaan noin 6dl valmista liisteriä (6dl vettä ja 4rkl liisterijauhetta) ja sekoita.

Vinkki! Paperi/ekomassasta voitte rakentaa myös erilaisia norpan pesärakennelmia ja pienoismalleja tai vaihtoehtoisesti muovilla vaikkapa muikkuja.

Saimaa veden alta

Onko Saimaassa haita? Entäpä mustekaloja? Kuvitelkaa olevanne sukeltajia, joilla on mukanaan kamera veden alla.

Miettikää mitä kaikkea veden alla liikkuu, minkälaista siellä on? Mitä kaloja Saimaassa näkyy? Vilahtaako kiiltäväkyllinen muikku? Näkyykö jossain ehkä norppakin? Näkyykö pohjassa jotain sinne kuulumatonta, esimerkiksi polkupyöriä tai muita uponneita asioita? Kuuluvatko nekin Saimaaseen?

Piirtäkää, maalata tms. askarrelkaa vedenalainen sukelluskuva. Käyttäkää eri tekniikoita, pienillä esim. sormivärejä.

Mainion ja elävän taustan vedenalaisille kuville saa levittämällä veden sävyisiä pullovärejä käytöstä poistetun peilin tai lasilevyn pintaan. Tämän jälkeen suihkutetaan värien päälle hieman vettä suihkupullolla ja painetaan kiiltäväpintainen pahvi peilin/lasin pinnalle ja liikutellaan hieman. Pahvi nostetaan varovasti pois ja annetaan kuivua. Tämän jälkeen taustan päälle voidaan piirtää, leikata ja liimata mitä erilaisimpia kaloja ja veden asukkeja. Kimalleväreillä saa kalojen pintaan hienoa välkettä! Väriillisestä kartongista voi vielä leikata työhön kehykset.

Kivinorpat

Retkellä Saimaan rantaan voitte etsiä mukanaan norpan muotoisia pitkulaisen muotoisia kiviä ja maalata ne päiväkodilla esim. pulloväreillä saimaannorpan värisiksi.

Norppa-paidat tai kangaskassit

Kansion lopussa on liitteenä kankaan painamiseen sopivia sabluunoita.

Sabluunaa voi suurentaa tai pienentää haluttuun kokoon. Sen jälkeen sabluuna jäljennetään esim. kontaktimuoville ja kankaalle haluttu kuvio leikataan pois. Sabluunan voi jäljentää myös piirtoheitinkalvolle, mutta kontaktimuovi pysyy paremmin paikoillaan ja on lasten kanssa siten helpompi työstää.

Sabluuna kiinnitetään haluttuun paikkaan esim. t-paitaan tai kangaskassiin ja kangasväriä töpötellään sabluunan aukkoikkoihin esim. vaahtomuovisienellä, pensselillä tai telalla. Työn tausta kannattaa suojata hyvin sanomalehtipaperilla, jotta väri ei tartu painettavan tekstiilin taustalle.

Sabluuna irrotetaan ja annetaan kuivua ja silitetään noudattaen kangasväripurkissa olevia ohjeita. Työtä voi elävöittää esim. kangastusseilla, kangasliimalla kiinnitettävillä strasseilla, paljeteilla, napeilla tms.

Kangaskassien tai t-paitojen ohella voitte painaa tyynyliinoja tai vaikkapa pöytäliinoja yms.

Kuva: Kaarina Tiainen

3. Puuhat ulkona luonnossa ja retkellä

Luonnon havainnointi

Luonnon havainnointi on muutakin kuin luupilla kasvien ja eliöiden tarkastelua ja lajituntemusta. Retkellä Saimaan rantaan voi paikkaa tarkastella myös eri aistein; miltä rannassa tuoksuu, miltä vesi näyttää ja tuntuu, entä rantahiekka, millainen on lämpötila, tuntuuko tuuli kasvoilla, entä auringonpaiste. Retkellä voi harjoitella myös Saimaalla tarvittavia taitoja, esim. kiikarointia itse tehdyillä wc-paperihylsykiikareilla.

Muistikuviin ja havaintoihin voidaan palata retken jälkeen päiväkodilla.

Norpan pesä lumesta

Talvella pihan lumikinoksiin voi kaivaa ihka oikean norpan pesäkolon. Suojasäällä voi muovilla pesän sisään lumesta norpan ja juuri syntyneen kuutin.

Norppapatsaat kivistä

Mitä mielikuvituksellisimpia norppapatsaita saa kasattua rantakallioille tai vaikkapa päiväkodin pihalle erimuotoisista kivistä. Suuret kivet sopivat norpan päiksi, pitkulaiset kivet puolestaan viiksiksi, lituskaisista kivistä saa aikaiseksi hienot räpylät.

Halutessanne voitte ottaa norppapatsaista digikameralla kuvat ja laatia niistä taidenäyttelyn päiväkodin seinälle.

Taidetta norpalle

Talvella Saimaan jäällä voi järjestää norpille taidenäyttelyn. Erilaisiin tyhjiin pulloihin (esim. tiskiainepullot) laitetaan myrkyttömällä värillä värjättyä vettä. Esimerkiksi punajuurien liemi tai elintarvikvärit käyvät tähän tarkoitukseen hyvin. Jokainen lapsi saa etsiä koskemattoman kohdan hangesta ja ruiskuttaa värjättyllä vedellä oman taideteoksensa.

Havainnot ja tutkimukset rannassa

Havainnoikaa ja kirjatkaa ylös yhdessä Saimaan rannalla näkemiänne muutoksia eri vuodenaikoina. Lapset saavat itse ideoida ennen retkeä/retkellä miten haluavat tutkia rantaa.

Tutkimuksen aiheita voivat olla mm.

Milloin jäät ovat lähteneet, milloin järvi on taas jäänyt. Milloin on satanut ensilumi, onko silloin järvi jo jäässä? Minkälaista eliöstöä vedessä näkyy keväällä, kesällä ja syksyllä. Onko veden väri, sameus tai muu ominaisuus vaihtunut? Onko rannalla roskaa, aaltojen mukana ajautunutta vai ihmisen sinne jättämää, onko roskaa enemmän vai vähemmän kuin viimeeksi?

Veden kirkkaus ja näkösyvyys

Veden kirkkautta voi tutkia rakentamalla ensin valkoisesta vedenkestävästä levystä mittalaitteen. Noin 20cm halkaisijaltaan olevaan levyn läpi kiinnitetään keskelle naru ja mittauksen helpottamiseksi naruun solmuja esim. kymmenen senttimetrin välein. Pohjaan voi kiinnittää myös jonkin painon. Levy upotetaan vaikkapa laiturin päästä veteen. Näkösyvyys mitataan kun valkoinen levy katoaa näkyvistä. Laskekaa solmujen määrä ja siten saatte selville näkösyvyyden.

Veden sameutta voidaan tarkastella ottamalla vesinäyte värittömään pulloon. Näytettä arvioidaan tummaa taustaa vasten hyvässä valaistuksessa. Vertailun vuoksi voitte ottaa näytteen myös vesijohtovedestä tai vaikkapa suuresta kuralammikosta.

Vettä voi myös havainnoida esim. haistellen. Pohtikaa yhdessä mistä veden värin vaihtelu voi johtua?

Vesikiikari

Saimaan veden alle on vaikea nähdä. Oman vesikiikarin voi rakentaa esim. ämpäristä, jäykästä läpinäkyvästä muovista ja silikonista. Ämpäriin pohja leikataan pois. Läpinäkyvästä muovista leikataan pohjan kokoinen ympyrä ja liimataan silikonilla ämpäriin pohjaan ja annetaan kuivua hyvin.

Kiikarin kanssa voi tiiraila veden alle varovasti esim. laiturilta tai rantavedessä itse seisoen. Näkököhän vedessä kaloja tai muuta elämää?

Elämää järven pohjamudassa

Tutkikaa rantavettä ja siinä asuvia eliöitä. Nostakaa pieni kasvituppo pohjasta irti ja laittakaa se vedellä täytettyyn ämpäriin. Heilutelkaa tuppoa ja hetken kuluttua näkyviin saattaa uiskennella erilaisia pieneliöitä. Ötököitä voi myös kaapata järven pohjasta tavallisella keittiösihdillä ja tutkia niitä vaalean astian päällä (esim. syvä lautanen). Käyttäkää tarvittaessa luuppeja.

Esikoululaisten kanssa voi vaikka samalla pohtia ravinnon kiertokulkua; kuka syö vesikirpun, kuka syö kalanpoikasen, kuka syö ahvenen jne...

Valokuvat rannalta

Retkellä Saimaan rannassa ollessanne voi lapsia pyytää miettimään jo etukäteen kohteen, joka heistä on valokuvaamisen arvoinen. Se voi olla mielipaikka, hieno kivi, liplattavat aallot, hieno rantahiekka tms. Lapset saavat vuorotellen itse ottaa digikameralla kuvan omasta kohteestaan. Aikuinen voi myös kirjata ylös lapsen mielipiteen miksi juuri kyseinen kohde valikoitui valokuvaan. Kuvat voidaan koostaa näyttelyksi tai laatia niistä tietokoneella näytettäväksi powerpoint-esitys.

Kuva: Kaarina Tiainen

4. Leikit ja pelit

Muistipeli

Kansion liitteenä on muistipelikortit Saimaan alueen eliöstöstä ja kasveista; norppa, kuutti, kuikka, ahven, muikku, kalliosinisiipi, kalasääksi, silkkiuikku, härkälintu.

Kortit voi leikata irti, liimata paksummalle kartongille ja laminoida.

Muistipelin kortteja voi käyttää myös eläinlajeihin tutustumiseen. Mikä eläin on kyseessä, onko lapsi nähnyt kyseisen eläimen, mitä eläin mahtaa syödä ja kuka saattaa kyseisen eläimen puolestaan syödä.

Kuvakortteja voi käyttää myös Kim-leikissä.

Norppakivi!

Etsitään rannalta erilaisia kiviä ja asetellaan esim. valkean liinan päälle. Yksi lapsista sulkee silmänsä ja muut päättävät hiljaa yhdessä mikä kivistä on norppakivi. Arvaaja saa avata silmänsä ja kerätä/osoittaa yhtä kiveä kerrallaan. Muut laskevat kerättyjen kivien määrää ja kun arvaaja koskee valittuun kiveen huutavat kaikki ”norppakivi!”

Muistipelin kortteja voi käyttää myös Burr-leikin materiaaleina. Tällöin kuvia valitessa lapset voivat nimetä eläimiä/kasveja kunnes arvaaja osuu valitun eläimen kohdalle ja tällöin muut huutavat ”burr”.

Norppa köllii kivellä, yy-kaa-koo

Leikkipaikaksi sopii päiväkodin pihan ohella myös esim. metsä, jossa on suuri kivi ja jossa maasto on sellaista, että lapset pystyvät hyvin liikkumaan. Yksi valitaan norpaksi joka käy köllöttelemään kivelle, selin muihin leikkijöihin. Muut leikkijät asettuvat n. 10-20 metrin päähän ja yrittävät päästä leikissä mahdollisimman lähelle norppaa hiipien. Sanoessaan ”norppa köllii kivellä yy-kaa-koo” norppa saa kääntyä ja yrittää nähdä leikkijöiden liikkuvan itseään kohti. Se, jonka norppa näkee liikkuvan, joutuu palaamaan takaisin lähtöviivalle. Ensin norpan luokse ehtineestä tulee uusi norppa.

Vanha kalastaja

Rajataan maahan leikkialue. Lapset jaetaan kolmeen ryhmään; yhdet on norppia, yhdet kuutteja ja yhdet muikkuja. Jokaiselle ryhmälle piirretään leikkialueelle

maahan ympyrä eli oma kotipesä, jossa eläimet majoilevat. Ohjaaja on vanha kalastaja, joka huutaa vuorotellen ”norpat/kuutit/muikut uimaan”, jolloin huudetut lähtevät juoksemaan leikkialueella. Myös useampia eläimiä voi huutaa samaan aikaan. Kun eläimet juoksevat leikkialueella vanha kalastaja huutaa; varokaa vanhaa kalastajaa” ja yrittää saada kiinni juoksijoita. Eläimet yrittävät päästä omiin kotipesiinsä turvaan. Kiinni otetut jäävät kalastajan apureiksi.

Norpat ja natit

(*nuorta norppaa kutsutaan nimellä natti)

Ryhmä jaetaan puoliksi norppiin ja natteihin. Leikkialueen keskelle piirretään viiva, lisäksi leikkialueen laiduille n. 10 metrin päähän keskiviivasta kotipesän rajoiksi viivat. Sovitaan kumpi puoli on kummankin kotipesä. Lapset käyvät jonoon keskiviivan lähelle oman kotipesän puolelle, kyljet vastakkain ja askeleen etäisyydelle toisistaan. Kun ohjaaja huutaa ”norpat”, lähtevät norpat juoksemaan kohti oman kotipesänsä ja ”natit” ottavat kiinni ja päinvastoin. Kiinnijääneet siirtyvät toiseen joukkueeseen. Leikki loppuu kun jommalta kummalta puolelta loppuvat juoksijat.

Norppa ja muikut

Valitaan kaksi norppaa. Muut ovat muikkuja. Norppien pesät on leikkialueen/huoneen kulmissa ja muikut uiskentelevat alueen keskellä. Kun leikki alkaa, norpat lähtevät ottamaan muikkuja kiinni. Kun norppa saa muikun kiinni, vie norppa muikun omaan pesäänsä ja lähtee saalistamaan uutta muikkuja. Leikki päättyy kun kaikki muikut on saatu kiinni, leikin voittaa norppa, jolla on eniten muikkuja pesässään.

Saimaan sokkelot

Lapsiryhmä jaetaan kolmeen osaan, yhdet on norppia, toiset kuutteja ja kolmannet muikkuja. Leikkijät asettuvat piiriin, niin että samat eläimet eivät ole vierekkäin. Yksi lapsista jää piirin keskelle. Kun keskellä olija sanoo eläimen nimen esim. ”norppa”, kaikki norpat vaihtavat paikkaa ja keskellä olija yrittää päästä vuorostaan piiriin jonkun norpan paikalle. Ilman paikkaa jäänyt jää keskelle. Jos keskellä olija huutaa ”Saimaan sokkelot!”, kaikki vaihtavat paikkaa keskenään.

5. Laulut, lorut ja sadut

Pikkuiset Norpat

(Pikkuiset Kultakalat –laulun sävelellä)

Pikkuiset norpat ne Saimaassa ui,
silloin ne norppäidit huolestui.
Uikaa, uikaa jos osaatte
ja ne uivat ja uivat, sen uskotte.

Hop-hop-däpä-däpä
hop-hop-hui.

Hop-hop-däpä-däpä
hop-hop-hui.

Hop-hop-däpä-däpä
hop-hop-hui.

Ja ne uivat ja uivat sen uskotte.

Viisi pientä norppaa

(Viisi pientä ankkua –sävelellä)

Viisi pientä norppaa lähti leikkimään,
Saimaan ääriin kauas pois.
Äitinorppa sanoi että; urr, urr, urr,
mutta vain neljä norppaa tuli takaisin.

Neljä pientä norppaa lähti...
Kolme pientä norppaa lähti...
Kaksi pientä norppaa lähti...

Yksi pieni norppa lähti leikkimään,
Saimaan ääriin kauas pois.
Äitinorppa sanoi että; urr, urr, urr
mutta yhtään norppaa ei tullut takaisin.

Silloin paikalle tuli isänorppa ja
sanoi kovalla äänellä UUUUURRRRRR
Ja kaikki viisi norppaa tuli takaisin!

Norppa

(albumilta Ella ja Aleks; Kolme muskettisopulia
(2005), Warner Music Finland).

Huomio, huomio, norppa näkyvissä
Huusimme heti, että "missä, missä, missä"
Huomio, huomio, norppa vetisissä
Täysissä norpan vesivetimissä (2x)

Oli retkemme kohteena Linnansaari
Ohjaten venettä kertoi vaari
"Norppa syö muikkua, maukasta kuoretta,
särkeä, kiiskeä, ahventa tuoretta"

Norpanpoikanen, joo, se on kuutti
Maistuiskohan sille mansikkatuutti

On norppia neljän päikkärin verran
Muistaa sen aina jos nähnyt on kerran

Huomio! (6x)
kertosäe

Muodon jos saisin saimaanhylykeen
Rasvaa sata kiloo tämän tytön kylkeen
tulisi ja viiksetkin kasvattaisin
Varpaat vedessä siinä mä saisin

Norppana lötkötellä rantakivellä
Kesäauringon antais hivellä
Jos siihen tulisi muikkuparvi eteen
Lounaspöytäan sulahtaisin veteen

Huomio, huomio, norppa näkyvissä, huomio, huomio
Huomio, huomio, norppa näkyvissä, huomio,
huomio...

Norppa-biisi

(esittäjä Jay & Entities, säv&san. Antti Koski-Laulaja,
Savonlinnan OKL, OpeArt 2010)

Kuunneltavissa:

<http://www.norppaooppera.fi/norppa-biisi/>

Norppa, elää Saimaassa
ja joskus se käy bailaamassa.
Norppa, elää Saimaassa
ja joskus se käy bailaamassa.

Norppa työkseen luodolla köllöttelee
ja auringossa se paistattelee.
Se onkin melkein sen päivätyö
mutta muuten se aina kaloja syö.

Norppaserkut asustaa merellä,
mutta norppa viihtyy Pihlajavedellä.
Sillä siellä sil on paljon ystäviä,
joiden kanssa se pitää aina lystiä.

Ja sitten kun norpalta loppuu työ
se tykkää aina bailata yöt.

Norppa, elää Saimaassa
ja joskus se käy bailaamassa.
Norppa, elää Saimaassa
ja joskus se käy bailaamassa.

Joskus norpalla on vaikeaa
kun jotkut koittaa sitä vahingoittaa.
Mutta on sillä myöskin mukavaa
koska se tykkää pyydystää kaloja.

Norppa on julkis Saimaalla
koska joskus sen pää näkyy pinnalla.
Silloin norppa päätyy uutisiin,
ja sen pää häviää veden syvyyksiin.

Ja sitten kun norpalta loppuu työ
se tykkää aina bailata yöt.

Norppa, elää Saimaassa
ja joskus se käy bailaamassa.
Norppa, elää Saimaassa
ja joskus se käy bailaamassa.
(x2)

Norpan vuosi -runo

Talven tullen järven jälle
norppa tekee luolan jälle.
Sinne pesään suojaisaan
kuutti saapuu maailmaan.

Kevät lumet sulattaa,
norpat veteen vilahtaa.
Silloin tällöin nousee pää,
järven pintaan jälki jää.

Kesän sekä syksyn aikaan
kuka norpan nähdä saikaan?
Ehkä joskus kiven päällä
norpan näkee siellä täällä.

Talvi uuden kierron alkaa,
norppakanta alkaa kasvaa.
Toivotaan siis paljon lunta,
rauhaa, hiljaisuutta, unta.

- Kaisa Kouvo 2010

Saimaannorpan kuutti -runo

Saimaannorpan lumipesään
syntyi pieni kuutti.
Norppäidin elämän
tuo pieni kuutti muutti.

Oli kuutilla viikset vallattomat,
nappisilmät ja naurava suu.
Ja pehmeään, harmaaseen
lämpimään karvaan
tuo norpan poikanen verhoutuu.

Lumipesän suojissa
emo kuuttia hoitaen helli.
Ja aina, tarpeen tullen
tarjosi äidinmaitovellit.

Nyt kun kevät koittaa taas,
lumipesä sulaa saa.
Ja niin pieni kuutti innoissaan,

lähtee maailmaa tutkimaan.

Mut oi voi tuota norppamammaa,
kun joutuu paljon huolta kantaa.
Murehtia mielessään,
miten pärjää pieni tää
tuolla ilman äitiään?

- Elina Kynsijärvi

Kirjallisuusvinkkejä:

Luontoretelle esimerkiksi Saimaan rantaan on mukava ottaa mukaan myös norpista kertovia satuja, esimerkiksi evästauolla luettavaksi. Satu saa aivan uuden ympäristön ja satuhetki tarjoaa lapselle rauhallisen hetken luontoretken touhujen keskellä.

Lapset voivat myös itse keksiä satuja ja tarinoita saimaannorpasta. Voitte tehdä niistä vaikkapa pöytäteatteriesityksen hyödyntäen siinä askartelemianne norppia.

Karinen, Tapani;

Pekka Punarinta ja Nelli Norppa

Pekka Punarinta ja Olli Orava pelastavat uuden ystävänsä pinteestä.

Glitz, Angelika;

Niilo Norppa

Hänninen, Pekka ja Tuominen, Laura;

Norpan talvi

Norpanpoika elää ensimmäistä talveaan jään alla. Se kalastelee ja tutustuu jäänalaiseen maailmaan.

Tiainen, Kaarina;

Veeti kuutin vuosi

Pieni Veeti kuutti elää Saimaalla ja oppii vuoden aikana monia tarpeellisia taitoja.

Norppien elämään voi tutustua myös tietokirjallisuuden ja kuvien avulla:

Hyvärinen, Kunnasranta, Nieminen, Taskinen;

Hyle – Saimaan oma norppa

Kattava teos norpasta ja sen elämästä

Taskinen, Juha;

Paluu Saimaalle

Tarinoita norpasta, Saimaasta ja sen rannoilla asuvista ihmisistä

Nikkinen, Mikko;

Suuri Saimaa

Kuvakertomus Suomen suurimmasta järvestä.

6. Muuta puuhaa

Luontotoimittajat

Laatikaa yhdessä norppa-aiheisia uutisia. Onko norppia näkynyt jossain? Onko norpille tapahtunut jotain ihmeellistä? Voitte kirjoittaa ja kuvittaa uutiset vaikkapa omaksi Norppa-Sanomat -lehdeksi.

Uutista varten voitte myös haastatella esim. jotain henkilöä joka on nähnyt norpan. Miettikää yhdessä kysymyksiä, mitä haluaisitte haastateltavaltaanne kysyä.

Sadutus

Lasten ajatuksia ja mielipiteitä norpasta ja Saimaasta voi myös saduttaa. Sadutus on koettu toimivana etenkin pienten ryhmässä. Sadutusta voi käyttää esimerkiksi norppatädin käynnin jälkeen tai myöhemminkin, jos norppateemaan on muutoin syvennytty päiväkodin arjessa.

Aihesadutuksen perusideana on pyytää lasta kertomaan satu, jostain yhdessä sovitusta aiheesta. Tällöin perussadutuksen tulee olla lapselle jo tuttua. Aikuinen kirjaa sanasta sanaan lapsen kertomuksen ylös. Aikuinen ei myöskään korjaa mahdollisia epäloogisuuksia tai asiavirheitä vaan kirjoittaa sadun ylös sellaisena kuin lapsi sen kertoo. Lopuksi aikuinen kertoo sadun lapselle ja lapsi saa halutessaan vielä muuttaa satuaan. Satu voidaan lukea koko ryhmälle, mutta sadutettava saa itse päättää kenelle hänen satunsa luetaan.

Mielikuvat kuvista

Mielikuvia voidaan miettiä myös kuvien avulla, mikäli Saimaan ääreen ei retkelle voida aina lähteä. Liitteenä on kuvia eri vuodenaajoista ja paikoista Saimaalla, saimaannorpista ym.

Lapset voivat kuvitella itsensä kuvan paikkaan ja miettiä mm.

Mitä kuvassa näkyy?

Milloin kuva on otettu?

Millainen on lämpötila?

Millaisia tuoksuja voit tuntea?

Miltä ympäristö tuntuu?

Mitä kuulet?

Kuvien avulla voidaan tutkivaa toimintaa esikoululaisten kanssa jatkaa myös Case Forest –projektin ja tutkivan oppimisen tapaan. Lapset saavat miettiä yhdessä erilaisia kysymyksiä, mitä kuvasta tulee mieleen. Tämän jälkeen kaikkien kysymykset kootaan ja valitaan koko ryhmälle yksi yhteinen oppimista ohjaava kysymys. Tämän jälkeen pohditaan miten tutkimusta voitaisiin lähteä yhdessä

tekemään, mitä materiaaleja tarvitaan, miten asiaa tutkitaan, miten asiasta saataisiin lisätietoa ja ketä asiantuntijaa voisi haastatella sekä miten tutkimus voitaisiin yhdessä dokumentoida.

Vinkkivihkon liitteenä:

Norppa-värityskuvat

Etsi kaksi samanlaista norppaa - tehtävä

Auta norppa pois verkosta - tehtävä

Saimaa muistipeli

Norppa-sabluunat

Kuvia Saimaalta eri vuodenaikoina

Saimaan kartta

Kuva: Kaarina Tiainen

Väritä saimaannorppa

Väritä saimaannorppa

Väritä saimaannorppa

Etsi kaksi samanlaista norppaa

1

2

3

4

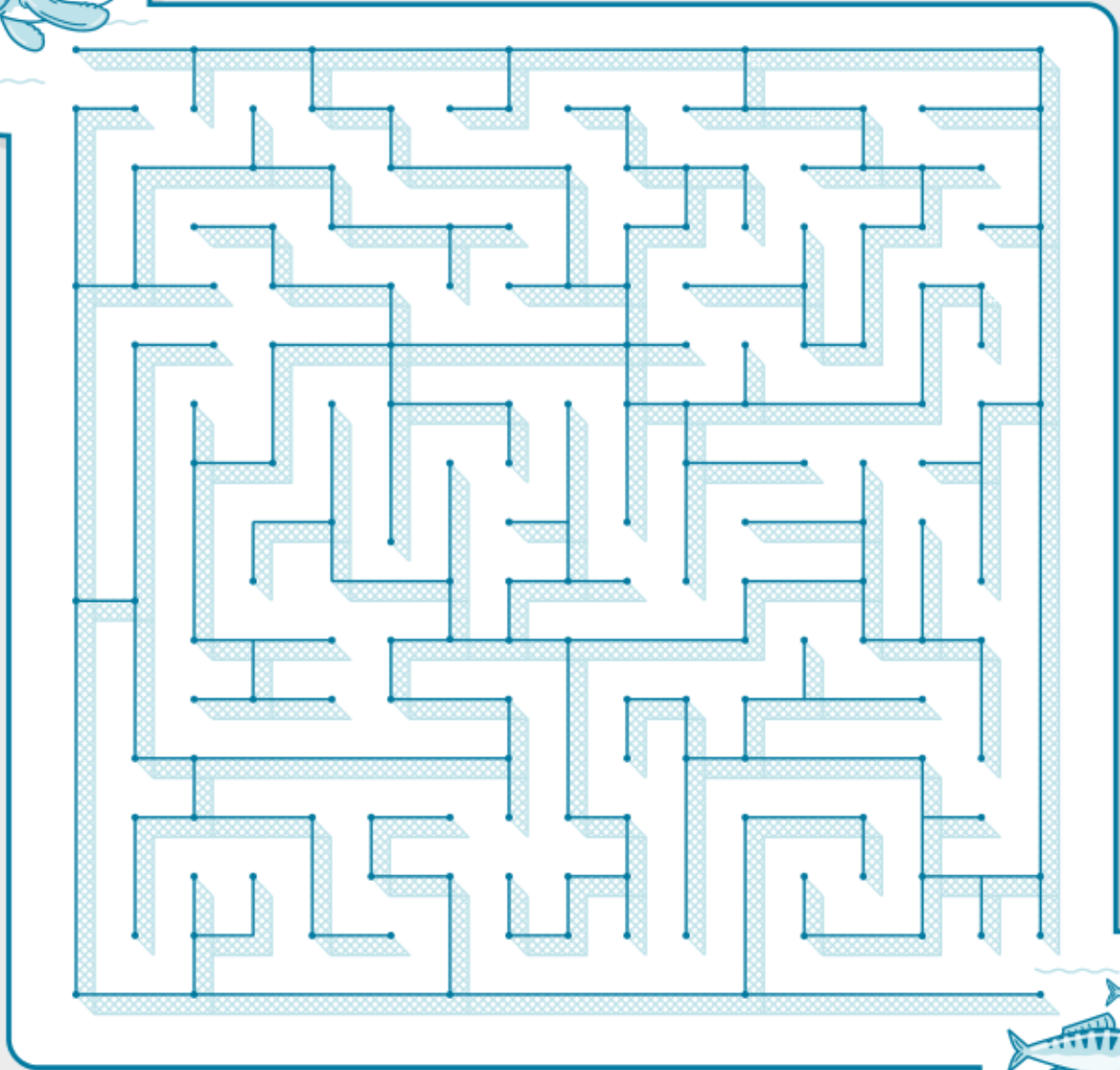

5

6

Auta norppa verkkosokkelosta

Saimaa-muistipeli

Tulosta ja leikkaa kuvat irti. Kuvat voi myös laminoida.

KA-LA-SÄÄS-KI

HÄR-KÄ-LIN-TU

KA-LA-SÄÄS-KI

HÄR-KÄ-LIN-TU

SILK-KI-UIK-KU

RAN-TA-KUK-KA

SILK-KI-UIK-KU

RAN-TA-KUK-KA

KAL-LI-O-SI-NI-SII-PI

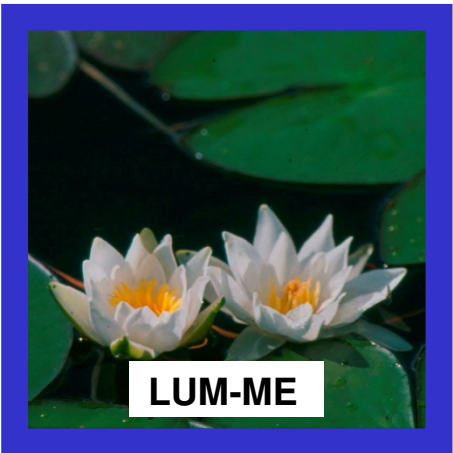
KA-LA-LOK-KI

KAL-LI-O-SI-NI-SII-PI

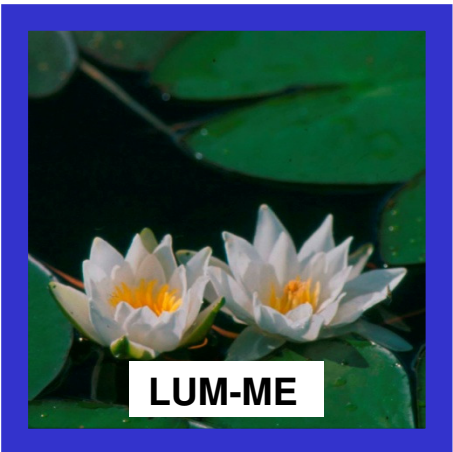
KA-LA-LOK-KI

LUM-ME

HAU-KI

LUM-ME

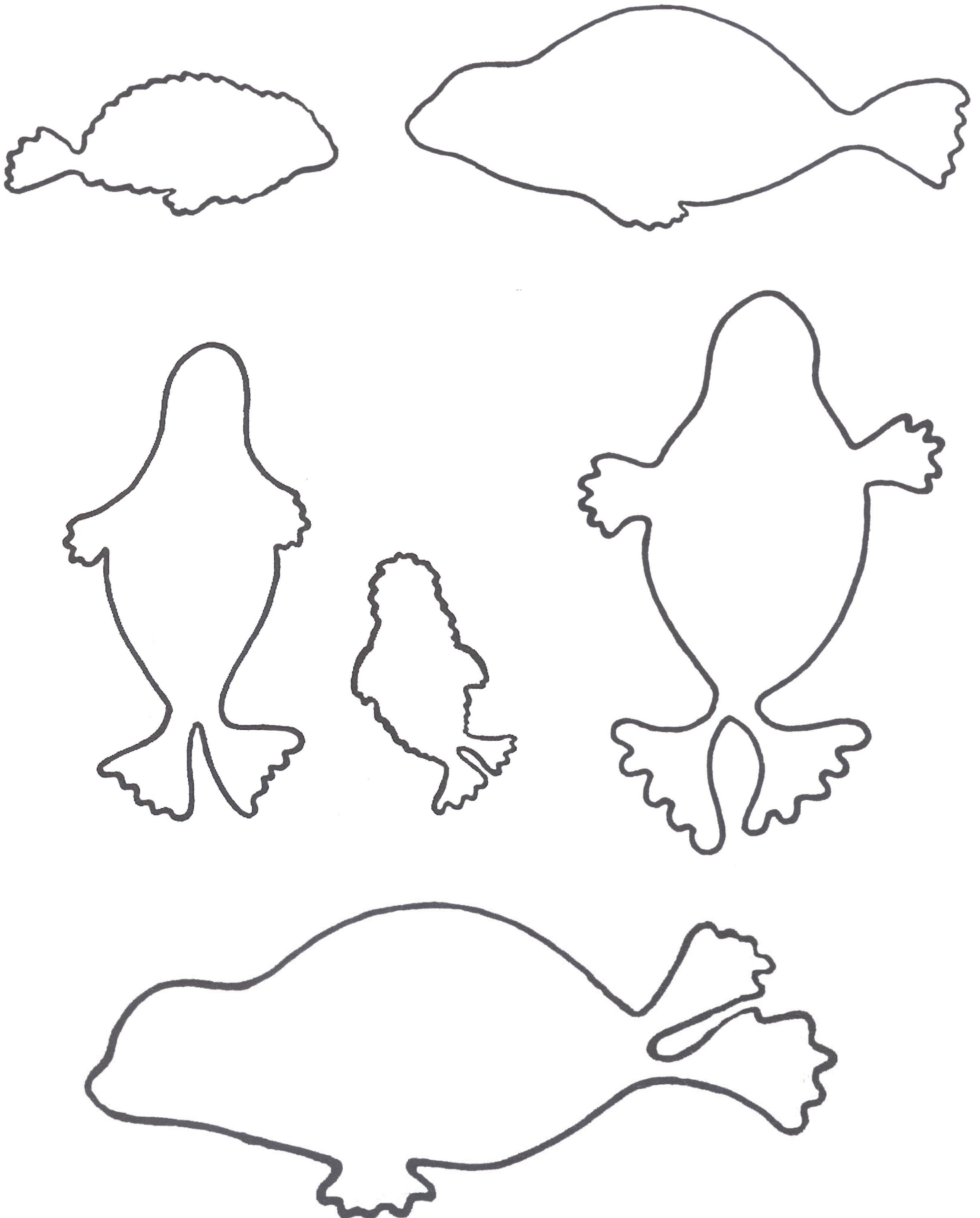

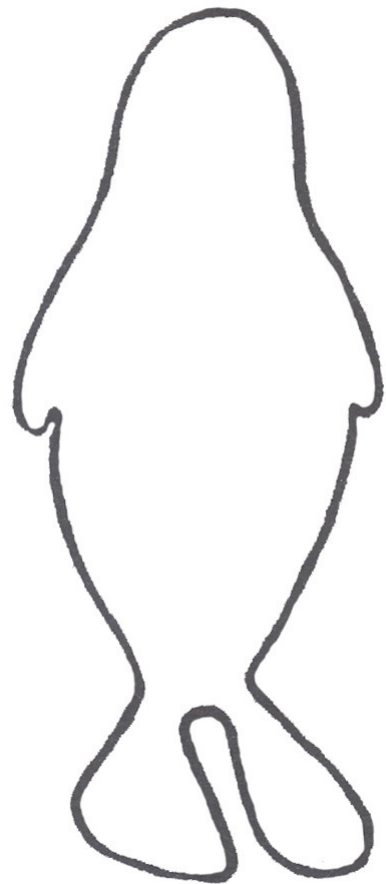
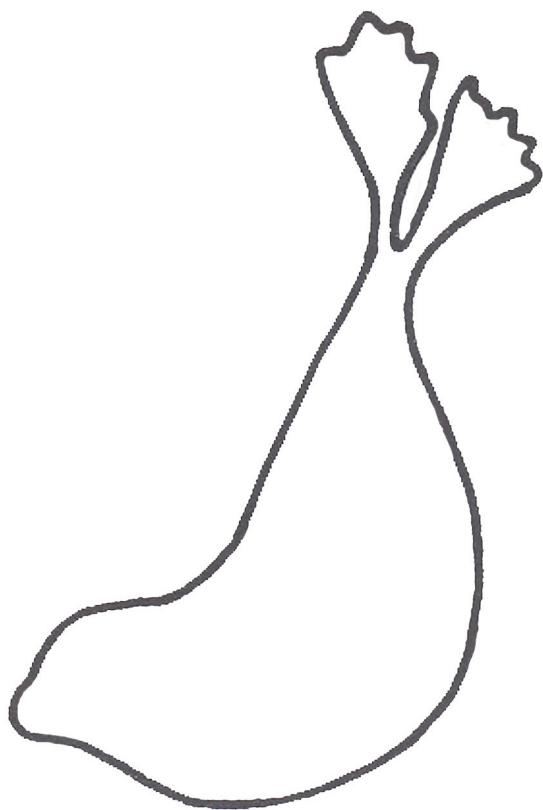
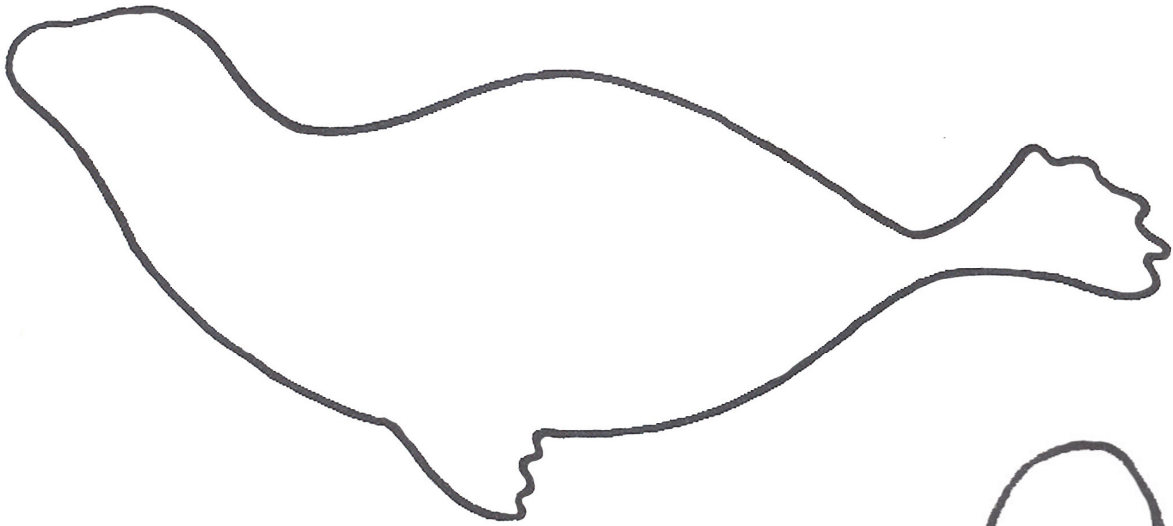
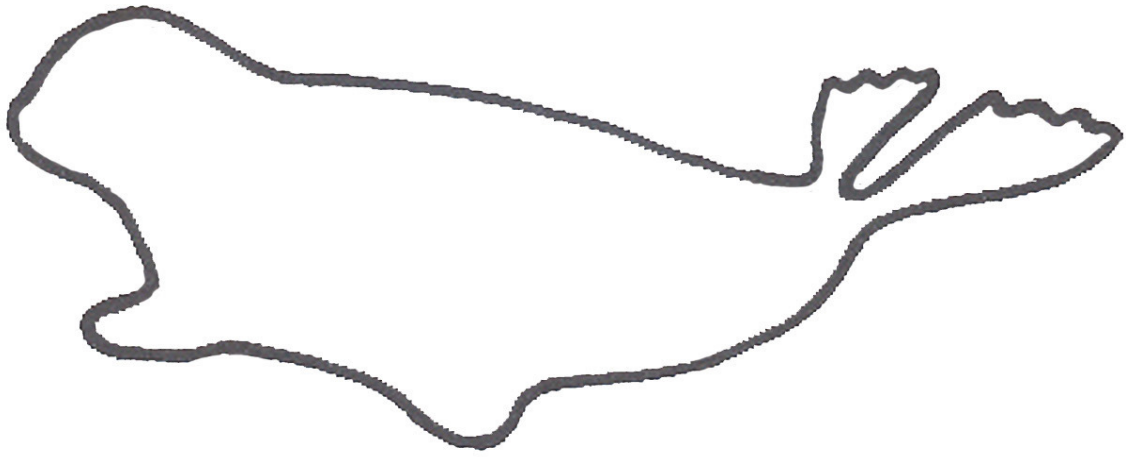
HAU-KI

Norppa-sabluunat

Erilaisia norppa-sabluunoita kankaan painamista varten.
Tulosta ja suurena haluamaasi kokoon.

Sabluunapiirrokset: Kaarina Tiainen

Kuvia Saimaalta eri vuodenaikoina

Kuva: Ismo Marttinen

Kevätauringon romahduttama norpan pesä

© Risto Pietiläinen

Kuva: Risto Pietiläinen

Norppa keväällä karvaansa kuivattelemassa

Kuva: Kaarina Tiainen

Kesä Saimaalla

Kuva: Ismo Marttinen

Jääveistoksia rannalla syysmyrskyn jälkeen

Kuva: Ismo Marttinen

Talvisia pesäkinoksia

Kuva: Sanna Koljander

Hiihtelyä Saimaan jäällä

Saimaannorpan keskeisimmät elinalueet

- Norppien keskeisin elinalue
- Saimaa, lähes kokonaan norpan esiintymisalue

